

સ્વકેન્દ્રીથી સમકેન્દ્રી વિશ્વ તરફની ઉડાન

પંખ

અંક ૫૧ | જુન ૨૦૨૧

એનું માહું મને નહીં લાગે,
મારું માહું વરસ છે તે સમજજો.
- મનોજ ખંડેરિયા

આ અંકમાં...

૧ સંપાદકની કલમે

અનિશ્ચિતતા અને આપણે
યાજ્ઞિક વધાસિયા

૩ જસ્ટ બે મિનિટ

તેરે દ્વાર ખડા ભગવાન
ડૉ. રંજન જોષી

૪ REWINDING...

છાલ, છોતરાં અને ગોટલા
બકુલ ત્રિપાઠી

૮ વાર્તા-સેતુ

ચકા-ચકીની આધુનિક બોધકથા
તેજલ શાહ

૧૦ તમને મળ્યાનું યાદ

નદી અને સ્ત્રી
રાજુલ ભાનુશાલી

૧૪ વાર્તાનું આકાશ

બેલેન્સ
હીરલ વ્યાસ

૧૬ બાળગીત

પ્રશ્નો
કિરીટ ગોસ્વામી

૧૭ લેખ

કોણ શિક્ષક બનશે!?
રાજેન્દ્રકુમાર વાઘેલા

આ અંકમાં...

---

૨૦ ટૂંકી વાર્તા

પ્રતિપાદન

અર્ચિતા દીપક પંડ્યા

૨૫ CONNECTING... કવિતા

ગઝલ

ડૉ. પરેશ સોલંકી

૨૭ મને મારો જ પ્રશ્ન

પ્રશ્ન ૧૨: મને કેમ હંમેશા બહુ જ ડર લાગે છે?

ધર્મેન્દ્ર જોષી

૩૧ માઈક્રોફિક્શન

૧. પ્રસાદ

૨. આઉટ ઓફ ડૉજર

પૂર્વી બાબરીયા

૩૨ અંતરકેડી

ચીંદરી - ભીંત ફાડીને ઉગેલા પીપળાની સાહસકથા

બંસરી જોષી

૩૭ ટૂંકી વાર્તા

નપાવટ દરવાજો!

આશિષ પ્રજાપતિ

❖ અમારો સંપર્ક અહીં કરો...

WhatsApp

<https://wa.me/916355953355>

Telegram

<https://telegram.me/pankhemagazine>

Gmail

pankhemagazine@gmail.com

❖ અમને Follow અહીં કરો...

Facebook

<https://m.facebook.com/pankhemagazine>

Instagram

<https://www.instagram.com/pankhemagazine/>

Telegram Channel

<https://t.me/pankhemagazineofficial>

Twitter

https://twitter.com/pankh_emagazine

YouTube

<https://m.youtube.com/channel/UCakmCpwf4oF2ZICI-YPIVDg>

❖ અમારા વિશે સંપૂર્ણ માહિતી અને જૂના અંકો...

Website

<https://pankhmagazine.com/>

યાજ્ઞિક વધાસિયા

ગયા માર્ચ મહિનામાં ‘પંખ’ના પચાસ અંકોનો પ્રવાસ પૂર્ણ થયો. અમે ઉત્સાહમાં હતા. પણ પછી કોરોનાની બીજી લહેરમાં અમે અને અમારા લેખકમિત્રો એટલા અટવાય ગયા કે ઉપરાઉપરી બે મહિના બ્રેક પડી ગયો. સમય અનિશ્ચિતતાનો છે. બ્રહ્માંડમાં ફક્ત એક જ વસ્તુ નિશ્ચિત છે અને એ છે – અનિશ્ચિતતા. જોકે જિંદગી એ અનિશ્ચિતતાનો મહાસંગ્રામ જ છે. ઘણાં રણભૂમિમાં શસ્ત્રો સાથે લડવા નીકળે છે, તો ઘણાં એ યોદ્ધાઓને બેક-સપોર્ટ આપવા રણભૂમિની બહાર રહીને જ એમને જરૂરી શસ્ત્રો અને ભોજન આપવાનો તથા એમની પ્રતિકુળતાઓ ઓછી કરવાનો સતત પ્રત્યન કરે છે. પણ પ્રત્યક્ષ ત્યા પરોક્ષ, જાણ્યે કે અજાણ્યે આપણે સૌ આ મહાસંગ્રામના હિસ્સા છીએ. છેલ્લા દોઢેક વર્ષ જેટલા સમયમાં તમે એ અનુભવ્યું જ હશે

આપણે કાં તો અનિશ્ચિતતાના ભયમાં હોઈએ છીએ અથવા તો કાં તો ‘બધું મારા કંટ્રોલમાં જ છે’-એના ઓવર-

સંપાદકની કલમે

અનિશ્ચિતતા અને આપણે

કોન્ફીડન્સમાં. આ બંને અપ્રોચ ખોટા છે. જિંદગી ફક્ત બ્લેક અથવા વ્હાઇટ ના હોય શકે, એ હંમેશા ‘ગ્રે’ શેડમાં જ હોય છે. તમે કદાચ અમુક એવી વ્યક્તિઓ એવી જોઈ હશે કે જેઓએ અગાઉ પ્લાન બનાવીને જ રાખ્યો હશે કે, ચાલીસ કે અમુક વર્ષો સુધી દિવસ-રાત જોયા વગર ફક્ત આર્થિક ઉપાર્જનમાં જ ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું હોય અને એ માટે એમણે એમના પરિવાર, મિત્રો, એમના શોખ, સ્વાસ્થ્ય – બધાની સાથે અન્યાય કર્યો હોય. એમનો ઓન-પેપર પ્લાન એવો હોય કે, પહેલા સરખું કમાઈ લઈએ, ને પછી વહેલું રીટાયરમેન્ટ લઈને પછી મજા જ કરવી છે. પણ જ્યારે કંઈ પણ નિશ્ચિત નથી હોતું, ત્યારે કંઈ પણ બની શકે છે. એવું પણ બને કે, એ મજા કરવાનો સમય એમની પાસેથી કોઈને

કોઈ કારણસર છીનવાઈ પણ શકે, અને એમનો ઓન-પેપર પ્લાન ખાલી એક પેપર બનીને જ રહી જાય. એટલે જ મારું માનવું છે કે, જિંદગી વર્ષોમાં જીવવાને બદલે ક્ષણોમાં જીવવાનો આગ્રહ રાખવો જોઈએ. જેથી અનિશ્ચિતતાને કારણે આપણા પાછળના વર્ષો છીનવાઈ જાય, તોય આપણી પાસે ક્ષણો સચવાયેલી રહે. તમારા લાંબાગાળાના પ્લાનને અમુક ટૂંકા-ગાળાના અંશોમાં વહેંચીને તમે બધાની સાથે અને બધું થોડું-થોડું કરીને ધીમેધીમે જીવો તો જ તમે તમને મળેલી જિંદગીને પૂરો ન્યાય આપી શકો. બધું એકસાથે જીવવાની છૂટ અને સગવડ ઈશ્વરે આપણને આપી જ નથી. બીજીબાજુ ઘણી એવી વ્યક્તિઓ પણ જોઈ હશે, એ આગળ શું થશે, એના વિચારોમાં ‘આજ’ સાથે અન્યાય કરી બેસે છે.

બધું જ આપણા કંટ્રોલમાં નથી, પણ બધું આપણા કંટ્રોલ બહાર જ છે, એવું પણ નથી. જિંદગી ચલાવવાનો આપણે ફક્ત ‘પ્લાન’ બનાવી શકીએ, એ પ્લાન મુજબ જ એ ચાલે એના માટે આપણે પ્રયાસ કરી શકીએ, પણ એ આપણા પ્રમાણે જ ચાલે, એવો આગ્રહ ન રાખી શકીએ.

અનિશ્ચિતતા બહુ ત્રાસદાયક અવસ્થા છે. જ્યારે કંઈ પણ નિશ્ચિત નથી હોતું, ત્યારે આપણું મન પ્રયાસ વિચારોથી છલકાતું હોય છે. આપણે સતત એક ભયના ઓથાર

નીચે જીવીએ છીએ. “આમ થશે તો શું થશે? આમ નહીં થાય તો શું થશે?” – આ બે પ્રશ્નોના આપણે ખરાબમાં ખરાબ જવાબો શોધવામાં પ્રવૃત્ત થઈ જઈએ છીએ. પણ જો અનિશ્ચિતતા જ સત્ય હોય તો આપણે જીવવા માટે વધુ મુક્ત બનવું જોઈએ, એના બદલે આપણે વધુ બંધાઈ ગયા છીએ. તમારા આ અંગે શું વિચારો છે, એ અમને જરૂરથી જણાવો.

‘પંખ’માં ધર્મેન્દ્ર જોષીની કોલમ ‘મને મારો જ પ્રશ્ન’માં જિંદગીને સ્પર્શતા જે બાર સવાલો અને એના સમાધાન હતા, એનો આ અંકમાં છેલ્લો એપિસોડ છે. એમાં પણ એમણે મેં વાત કરી એવા ‘ડર’ની અને એના ઉકેલની વાત કરી છે. આવતા અંકથી તેઓ કોઈ નવા વિચાર સાથે કોઈ નવી સીરીઝ શરૂ કરશે, જે તમારામાં વધુ ઊર્જાનો સંચાર કરશે. એ સિવાય આ અંકમાં ઘણીબધી વાર્તાઓ, વાતો અને કવિતાઓ છે, એ પણ તમને ગમશે.

આ અંકમાં ‘Rewinding...’ કોલમમાં પ્રસિદ્ધ હાસ્યલેખક ‘બકુલ ત્રિપાઠી’ દ્વારા લિખિત હાસ્ય-નિબંધ ‘છાલ, છોતરાં અને ગોટલા’ લીધેલ છે. આપને આ અંક કેવો લાગ્યો, એ આપ અમને અમારા વ્હોટ્સએપ, ટેલિગ્રામ, ફેસબુક, મેઇલ અથવા ઈન્સ્ટાગ્રામમાં જરૂર જણાવો. આપ પાસે કોઈ સૂચનો હોય તો પણ જરૂર આપજો. તબિયત સાચવજો.

તેરે દ્વાર ખડા ભગવાન

ડૉ. રંજન જોષી

સાત-સાત વર્ષથી વાંગણીનું લેબલ લઈને ફરતી કીર્તિએ મંત્રજાપ, વ્રત, પૂજા કશું જ બાકી નહોતું રાખ્યું. “અમાસનો નકોરડો ઉપવાસ કરવાનો, કોઈને કશું દાન તે દિવસે આપવાનું નહીં, માત્ર ઠાકોરજીને છપ્પન ભોગ ધરાવવાના.” આચાર્યજીએ સૂચવેલો આ નવો ઉપાય કીર્તિ છેલ્લા છ મહિનાથી પૂરી શ્રદ્ધાથી કરી રહી હતી.

આજે કીર્તિ ઠાકોરજીને ભોગ ધરાવતી હતી ત્યાં જ એક માંગણા ઉંબરે આવી ઊભી. તેણે કેડે એક છોકરું તેડ્યું હતું ને એક ખંભે

રાખેલી ઝોળીમાં સૂતું હતું. “બૂન, કાંક ખાવાનું આલો ને! છોરાં બે દિ'થી ભૂયખા સે.” ઠાકોરજીની મૂર્તિ સામે જોતી કીર્તિ ધર્મસંકટ અનુભવવા લાગી. બે જ સેકન્ડમાં નિર્ણય કરી તેણે ઠાકોરજી પાસે મૂકેલી છપ્પન ભોગની થાળી લાવી માંગણને આપી. તેના એક છોકરાંને તો પોતે હાથથી કોળિયાં ભરી જમાડવા લાગી. આજે પહેલીવાર તેને અમાસ ફળતી લાગી ને પેટમાં કંઈક સળવળાટ શરૂ થયો.

બકુલ ત્રિપાઠી

આપણી મૂળ ભારતીય સંસ્કૃતિ એ વેદ, પુરાણો, ઉપનિષદની સંસ્કૃતિ, રામાયણ-મહાભારત-ભાગવતની સંસ્કૃતિ, રામ, કૃષ્ણ અને બુદ્ધની સંસ્કૃતિ.

પણ એ તો બહુ પુરાણી વાત થઈ. આગળ જતાં આપણે ભારતદેશમાં આજે નવી જ સંસ્કૃતિ વિકસાવી છે - છાલ, છોતરાં અને ગોટલાની સંસ્કૃતિ!

પેલી મહાન સંસ્કૃતિના અવશેષો આજેય જડે છે. પુરાણાં મંદિરો, સ્થાપત્યો, સ્તૂપો.. પણ એ બધાંયને ઢાંકી દે છે, આપણા નવી સંસ્કૃતિ - છાલ, છોતરાં અને ગોટલાની સંસ્કૃતિ.

અરે, પેલી પુરાણી સંસ્કૃતિનેય - મંદિરો, સ્થાપત્યો, રૂપો ઉપર છવાઈ ગયા છે આજની આપણી તાજા-બ-તાજા, નૌ-બ-નૌ સંસ્કૃતિનાં પ્રતીકો - છાલ, છોતરાં અને ગોટલા! ખરેખર તમને આપણાં યાત્રાધામોમાં પણ શિલ્પો, મૂર્તિન, ધર્મપ્રતીકોની આસપાસ નાળિયેરનાં છોતરાં વેરાયેલા દેખાશે. એમ તો કેળાં પવિત્ર ફળ છે. ઉપવાસ વખતે ફરાળનું ફળ છે! એની છાલો આપણને ઠેરઠેર દેખાશે આપણાં

REWINDING...

છાલ, છોતરાં અને ગોટલા

ધર્મસ્થાનોએ! અને આપણે ધાર્મિક ભાવનાવાળા હોવાથી પરમેશ્વરની આપણા પર અઢળક કૃપા છે - આપણા દેશમાં આંબા છે, આમ્રફળ છે. વિશ્વના શ્રેષ્ઠ આંબા પરમેશ્વરે આપણા ભારતદેશને આપ્યા છે. આનાથી આભારવશ થઈને આપણે ગોટલા પ્રભુને અર્પણ કરીએ છીએ; જોજો આપણા યાત્રાધામોની ગલીઓમાં!

એટલે જ હું કહું છું આપણી નૂતન સંસ્કૃતિ છે - છાલ, છોતરાં અને ગોટલાની સંસ્કૃતિ!

અરે, પેલાં પ્રાચીન સંસ્કૃતિનાં પ્રતીકો તો ક્યાંક ક્યાંક જ દેખાય છે. ક્યાં સોમનાથ અને ક્યાં દ્વારકા, જ્યાં અંબાજી અને ક્યાં ડાકોર, ક્યાં બનારસ અને ક્યાં જગન્નાથપુરી! છૂટાછવાયાં - ક્યાંક ક્યાંક જ - આવ્યાં છે. આપણી પ્રાચીન (૪) - જૂન-૨૦૨૧ | www.pankhmagazine.com

સંસ્કૃતિનાં પ્રતીક... પણ આપણી નૂતન સંસ્કૃતિનાં પ્રતીક તો દેશમાં ક્યાં નથી? ઠેર ઠેર, અત્રત્ર સર્વત્ર! છાલ, છોતરાં, ગોટલા!

એમાં સૌથી પવિત્ર છે ગોટલા! આખોય ગ્રીષ્મનો સમય આપણે આપણી ગલીઓ, શેરીઓ, માર્ગોને ગોટલાથી વિભૂષિત કરવામાં ગાળીએ છીએ. આપણે ઉદાર છીએ, કેરીનો રસ આપણે ખાઈએ છીએ એ કબૂલ, પણ કેરીનો રસ કરતાં ગોટલા વધારે વજનદાર હોય છે, ને આપણે અર્પણ કરીએ છીએ સમાજને! આપણે ખુલ્લામાં અને ઠાલવી દઈએ છીએ - જેને ભોજન કરવું હોય તે કરે! ઘણુંખરું ગૌમાતાઓ આનાથી પ્રસન્ન થાય છે - આપણે તો શું આપણી માતા કે શું ગોમાતા, અડધી કેરી (રસ પૂરતી) આપણી સગી માતાને અર્પણ, બાકીની અડધી કેરી (ગોટલા પૂરતી) ગૌમાતાને અર્પણ!

આપણે મ્યુનિસિપાલિટીનું પીપ પાસે પડ્યું હોય તોપણ ગોટલા તો બહાર જ નાખીએ છીએ. એનું કારણ સમજો, પીપમાં ઊંડેથી ગોટલા કાઢીને ગાયમાતા કેવી રીતે ખાઈ શકે ? બહાર પડ્યા હોય તો ગાયો પણ ખાય, શ્વાનોને પણ સુગંધ લેવી હોય તો લે, મક્ષિકાઓ પણ યથાશક્તિ આસ્વાદ લે - આપણે તો માનીએ છીએ કે જીવમાત્રને ઈશ્વરે ઘડેલો છે! શ આપણા છોકરા કેરીનો રસ ખાય અને મક્ષિકાનાં બચ્ચાં ભૂખ્યાં રહે? ના ચાલે! આપણી સંસ્કૃતિ એ સ્વર્થીપણને સ્વીકારતી

નથી, આપણે તો ગોટલા ખુલ્લામાં જ નાખવાના!

છોતરાં - મોટેભાગે મફળીનાં - એ મુલ્યવાન વસ્તુઓ છે પણ ગાયો કે મક્ષિકાઓને એ કામ નથી આવતાં એટલે આપણે છોતરાંને એક જગ્યાએ ખૂણામાં કે દીવાલ પાસે કે રસ્તા વચ્ચે ઢગલામાં નથી નાખતાં... આપણે શિંગના છોતરાંને સર્વત્ર વેરતાં ફરીએ છીએ! સબ ભુમિ ગોપાલ કી, શા માટે પૃથ્વીની એક ચોરસમીટર જેટલી જગ્યા પણ ફોતરાંવિહોણી રાખવી? આપણે બગીચામાં, થિયેટરમાં, ઓફિસ કમ્પાઉંડમાં, શાળાના વર્ગમાં સર્વત્ર ફોતરાં વેરતાં વેરતાં ચાલ્યા જઈએ છીએ! એક કવિએ કહેલું:

“બેફામ, તોયે કેટલું થાકી જવું પડ્યું

નહિ તો જીવનનો માર્ગ છે ઘરથી કબર સુધી.”

શાયરે વ્યંગમાં કહ્યું છે કે ઘરથી કબર સુધી કેટલી ટૂંકી જિંદગી છે - પણ એટલામાંપ આપણને કેટલો બધો જિંદગીનો થાક

અનુભવાય છે!

મને કવિને કહેવાનું મન થાય છે કે જિંદગીનો થાક ન લાગે કવિ, જો તમે ઘરથી કબર સુધી ફોફાં ખાતા ખાતા ટહેલતા ટહેલતા જાઓ અને ફોફાંના ફોતરાં સર્વત્ર વેરતા જાઓ તો!

બીજા એક ફિલ્મી શાયરે ગાયું છે, “દિલકે ટૂકડે હજાર હુએ, એક યહાં ગિરા એક વહાં ગિરા!” હવે દિલનું શું છે કે આપણામાંના કેટલાકની પાસે જ એ હોય છે. બધાં પાસે નથી હોતું. વળી જેની પાસે હોય છે તેનુંય દિલ તૂટે છે માત્ર જુવાનીમાં જ! એટલે દિલના હજાર ટુકડા થાય અને એક અહીં ફેંકતા જઈએ અને એક ત્યાં ફેંકતા જઈએ એવું સદભાગ્ય તો કો'કને જ મળે છે. પણ ‘ફોફાં કે ટુકડે દો - ચાર હુએ એક યહાં ગિરા એક વહાં ગિરા!’ એ ગીત તો ગૌરવપૂર્વક આપણે ગાઈ શકીએ એમ છીએ - શૈશવથી તે વૃદ્ધાવસ્થા સુધી!

એટલે જ દિલના ટુકડા વેરાયેલા તો માત્ર કોલેજ કમ્પાઉન્ડમાં દેખાય છે - પણ ફોફાં કે ટુકડે ઈંધર ઉંધર પહાવહી યહાંવહાં સબ જગહ!

જોકે આ પણ પુણ્યવંતી પ્રવૃત્તિ છે - એમાં જીવદયા સમાઈ છે. ફોફાંના ફોતરાંમાં જો શિંગફોતરાં પણ હોય તો એના પર કીડીઓ આવે છે - ઘણીવાર તો કીડીઓ

સહકુટુંબ મિત્રમંડળ સહિત આવે છે. હવે કીડી બિચારું નાનું જંતુ, આપણે ફોફાંના ફોતરાંને રૂમાલમાં નાખીને, નાની પોટલી વાળી, ખિસ્સામાં રાખીને પછી મ્યુનિસિપલ કચરાપેટી દેખાય ત્યાં જઈને ઠાલવી શકીએ - વિદેશોમાં આવો સજ્જડ નિયમ છે. પણ આપણે તો જીવદયાવાળા માનવીઓ રહ્યા - આપણી કીડીબહેનો બિચારી કેટલુંય ચાલીને છેક કચરાપેટી સુધી ક્યાં જાય? બિચારી થાકી ન જાય? એટલે જ આપણે દયા આણીને એને ફોતરાંની હોમડિલિવરી આપીએ છીએ! કીડીઓ સર્વત્ર, ફોતરાં સર્વત્ર, સેવ મમરા ચવાણું એના દાણા સર્વત્ર, એટલો કીડીઓ સર્વત્ર... આપણી લાગણીનો સર્વવ્યાપી, આપણે ત્યાં કીડી, મંકોડા, માખી, મચ્છર સર્વવ્યાપી! આપણે બધા માનવીઓ અને જંતુઓ પરસ્પર પ્રેમ રાખીને કેવું મધુરું જીવીએ છીએ! મૂરખ યુરોપ, અમેરિકાવાળા આ સમજી શક્ય જ નથી! અરેરે, કારુણ્ય કારુણ્ય, અપાર કારુણ્ય!

અને છાલ? છાલ, છોતરાં અને

ગોટલાની આપણી સંસ્કૃતિનો પ્રથમ પાયો -
 છાલ! બને તો કેળાંની, પણ નારંગીની,
 મોસંબીની કે નાળિયેરની પણ ચાલે - પણ આ
 બધા પ્રકારની છાલ સર્વત્ર ફેંકીએ છીએ -
 પણ ફેંકવા માટે કેળાંની છાલ બેસ્ટ! કેળું
 ખાઈને કેળાંની છાલ આમ ફટાક દઈને
 ફગાવી દેવી એ તો આપણી પ્રાચીન રાષ્ટ્રીય
 રમત છે. ઓલમ્પિકવાળા દડાફેંકની અને
 ભાલાફેંકની રમતો રાખે છે એટલે આપણો
 પત્તો નથી ખાતો, કાંસાનો ચંદ્રક પણ નથી
 મળતો. પણ કેળાંના છાલફેંકની સ્પર્ધા રાખે
 તો ભારતીય ખેલાડીને જ સુવર્ણચંદ્રક મળે.
 બીજાઓને બિચારાઓને આવડે જ નહિ ને!
 કારણ પ્રેક્ટિસ જ નહિ ને! બીજા દેશોના લોકો
 તો કેળાં ખાઈને છાલ પ્લાસ્ટિકની બેગમાં
 મૂકીને ડસ્ટબિન પાસે જઈને અંદર મૂકી આવે
 છે! બિચારાઓ!

મેં તો અમેરિકામાં ત્યાંના
 ખેલાડીઓનેમોઢામોઢ સંભળાવ્યું - “તાકાત
 હોય, તમારી માએ શેર સૂંઠ ખાધી હોય તો

ઓલમ્પિકમાં રાખો કેળાંની છાલફેંક સ્પર્ધા! છે
 તાકાત?”

એ લોકોએ મને પૂછ્યું, “વોટ ઇઝ શેર
 સૂંઠ?”

મેં કહ્યું, “કપાળ તમારું!”

મેં તો ઘરને ત્રીજે માળેથી ઘરની
 અંદરથી કેળાંની છાલ ફેંકતા મિત્રોને જોયા છે
 કે જેમની છાલ બારી બહાર, બાલ્કની બહાર,
 બરાબર સડકની વચ્ચેવચ્ચે પડે! બે ફૂટ
 આમેય નહિ ને પાંચ ફૂટ તેમેય નહિ! બરાબર
 રસ્તાની મધ્યમાં! કંપાસ લઈને માપી જુઓ!

કેળાંની છાલફેંકનું અજબનું કૌશલ્ય છે
 આપણી પાસે! સાંભળ્યું છે કે કેટલાંક
 બાળમંદિરોએ આપણી આ સંસ્કૃતિની વિરુદ્ધ
 પ્રચાર શરૂ કરી દીધો છે. અરે! બાળકોને
 સ્વચ્છતાની ટેવોય પાડવામાં આવી રહી છે!

પરિવર્તનનું કારુણ્ય એ તો અનહદ!
 અહા!

(‘હાસ્ય એટલે પ્રભુ સાથે મૈત્રી’ માંથી)

© Dave Bruskell 2010

તેજલ શાહ

સર્વને વાર્તા ગમે, ઉપદેશ નહિ. બોધકથાઓનું કામ જ એ છે, જેમાં બોધ હોય પણ એનો ભાર નહિ. ઊડી ઊગમણે દેશ વાર્તા સંગ્રહના લેખિકા સ્વાતિ મેઢ આ વાત જાણે છે અને એમણે સહજતાથી આ કાર્ય કરી જાણ્યું છે. આ વાર્તાસંગ્રહની વાર્તાઓ કિશોરાવસ્થાથી લઈને દરેક વયની સ્ત્રીઓને સ્પર્શે એવી છે અને મને આસ્થા છે કે તમારા જવાબો પણ તમને એમાંથી જડી આવશે. લેખક યશવંત મહેતા વાર્તાસંગ્રહના આવકારમાં લખે છે - “જેમનાં દિમાગ જાગી ચૂક્યાં છે અને જે પોતાની માતા,બહેન,પત્ની,પુત્રીને યાહે છે એ સૌ આ વાર્તાઓનેય યાહશે.”

વાર્તાનું શીર્ષક છે - “ચકા ચકીની આધુનિક બોધકથા”. વર્ષોથી આપણે પણ જાણીએ જ છીએ, ચકી લાવે ચોખાનો દાણો, ચકો લાવે દાળનો દાણો. આવી જ રીતે એક ચકા-ચકીનું જોડું. સરસ મજાનો માળો બાંધ્યો. ચકો કહે, “ચકી હું બહારના કામ સંભાળું તું માળો સાચવ.” જવાબદારી

વહેંચવાની વાત હતી એટલે ચકી તો ખુશ. ચકો સારો કહેવાય કે કામ ભેગા મળીને કરવાની વાત કરે છે. ચકો બહાર જાય. દાણાં લાવે. ચકી ખીચડી રાંધે.

દિવસના મહિના થયાં અને એના વરસ. પછી ચકી કહે, “ચકા તું એકલો દોડ દોડ કરે છે તો એમ કર, હુંય તને મદદ કરું. હું ય તારી જોડે ઊડવા આવું. તું થાકી જાય છે અને મને માળામાં કંટાળો આવે છે.”

ચકો કહે, “ના, ના, એવી કંઈ જરૂર નથી. તું તારે નિરાંતે રહે. બહાર તો ફૂતરાની બીક બિલાડીની બીક. તડકામાં ઊડવું પડે, વરસાદમાં ભીંજવું પડે. હું તો ચકો છું. મારાથી એ બધું સહેવાય, તારાથી નહિ.” ચકી કશું બોલે એ પહેલાં ચકો ફરરરર કરતો ઊડી ગયો.

એમ કરતાં બચ્યાં થયાં. એમને સાચવે કોણ? એટલે ચક્રીએ ઊડવાનો વિચાર છોડી દીધો. ચક્રી મન મનાવતી ને દિવસો પસાર થતાં ત્યાં તો બચ્યાં મોટાં થયાં. ચીં ચીં કરીને માળો ગજવે. ચક્રી તેમને સાચવીને કંટાળી જાય. એ જ ખીચડી, એ જ બચ્યાં અને એ જ માળાની સફાઈ. ચક્રીની જગ્યાએ તમે પોતાને તો નથી ગોઠવી ને? અરે! વાતો પછી. આપણે તો વાર્તાના ચાકર એટલે વાર્તાની જ વાત કરવી ઘટે.

હમ્મ, તો પછી શું થયું કે આસપાસના માળાઓમાં એમનાં જેવાં ઘણાં ચક્રા-ચક્રી હતાં. બધી ચક્રીઓને ઊડવાનું આવડતું હતું. એ તો એમના ચક્રા જોડે દાણા ચણવા જતી. બચ્યાં જાતે જ ચીં ચીં કરતાં શીખે. માળોય ફેંટે. ચક્રીઓ સાંજે આવી માળો સરખો કરે. એમને બીજી વાત કરવાનો સમય જ ક્યાં હોય. જે ચક્રીઓ ઊડવા ના જાય એ વખત કાઢવા પેલી ચક્રીઓની વાતો કરી વખત કાઢે.

વખત સાથે બચ્યાં મોટાં થયા. ઊડાઊડ કરતાં દૂર ગયાં. ચક્રી એકલી પડી અને પાછી ઊડવાની ઈચ્છા એણે ચક્રા સામે વ્યક્ત કરી. માને એ ચક્રો શાનો? એ તો હવે મોટો ચક્રો થઈ ગયો હતો એટલે વધારે રોક જમાવતો થઈ ગયો હતો.

“તને શી ખબર પડે? તું તો માળામાં ને માળામાં રહે, બહુ બહુ તો ખીચડી રાંધે.” - કહી ચક્રો હસવા માંડ્યો.

ચક્રી તો રડવા જેવી થઈ ગઈ. તોય બોલી, “મેં ખીચડી રાંધી તો તેં ખાધીને? સાંજ પડ્યે માળો મારી મહેનતથી સરખો થાય છે, ખબર છે?”

ચક્રાએ ધમકાવીને ચક્રીને ચૂપ કરી દીધી અને પોતે માળાની બહાર ઊડી ગયો પછી ચક્રી તો રડી જ પડી. પણ પછી શાંત થઈ ગઈ, સ્વસ્થ થઈ ગઈ અને અંતે .....

ચક્રીમાં પોતાને જોઈ શકતી સ્ત્રીઓએ અંત નહિ, શરૂઆત વિશે વિચારવું જોઈએ. દરેક સ્ત્રીએ જીવનમાં જુદી જુદી પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવો પડે છે. ‘ઊડી ઉગમણે દેશ’ વાર્તાસંગ્રહમાં લેખિકાએ આ તમામ પાસા આવરી લીધા છે. જીવનમાં એકવાર આ પુસ્તક અચૂક વાંચવું. પુસ્તકનું પ્રકાશન આર.આર.શેઠ એન્ડ કંપનીએ કરેલું છે.

ચક્રી તો એનો રસ્તો શોધી લેવા તત્પર છે. અને તમે? તમારા પ્રતિભાવ મને tejnikalme@gmail.com પર અવશ્ય મોકલશો.

રાજુલ ભાનુશાલી

એક હતી નદી
પછી એ હસી.
પૂછો, કેવું હસી?

ખડક સાથે અથડાઈને ફીણફીણ થઈ જતી નદી
જેવું..

પછી એ ફળી.
પૂછો, કેવું ફળી?

પ્રવાહ બંધ થયા પછીથી પટમાં વધી ગયેલી
ફળદ્રુપતા જેવું..

***

નદીએ કિનારે ઉભેલી સુંદર સ્ત્રીને જોઈ.
સુંદર સ્ત્રીએ ધસમસતી નદીને જોઈ.
નદીને થયું - કાશ હું સ્ત્રી હોત!
સ્ત્રીને થયું - કાશ હું નદી હોત!

***

નદી,
ધસમસતી આવીને એનામાં પેસતાં તો પેસી ગઈ
પણ,
પછી મુંજાઈ..

ઈવ વગરના આદમ જેવા ઉજ્જડ કિનારે
વહેવું પણ શી રીતે!

અંતે,

એણે આંખોના ખૂણેથી ચાલતી પકડી!

તમને મળ્યાનું યાદ

નદી અને સ્ત્રી

***

જો નદી મરી જાય તો?
હજુ એ પ્રશ્નના પડઘાં શમે
એ પહેલાં,

કિનારે ઉભેલ હોડકાએ દેહનું દાન દઈ દીધું!

***

એ દરરોજ રાત્રે કાગળની હોડી બનાવતી
અને

ઓશિકાની બાજુમાં રાખી મુકતી
એને ડર લાગતો

કે પથારી એક નદી છે, જેમાં પોતે ડૂબી જશે!
હવે એ સતત નદીના સુકાઈ જવાની પ્રતીક્ષા કરે
છે..

***

ઉપરવાસમાં આકાશ ઘેરાયું હતું.
'હવે એક કિનારાથી બીજા કિનારા સુધી તરવાની
કેવી મજા આવશે!'
એ વિચારથી જ નદીમાં રહેતી માછલી રાજીની
રેડ થઈ ગઈ.

~~ રાજુલ ભાનુશાલી

એક હતી નદી. રૂડીરૂપાળી એ નદી પર વહેતા રહેવાનું સખત દબાણ હતું. હવે, નદી હોય તો વહેવું તો પડે જ. પરંતુ એ દરેક વખતે શક્ય ન બનતું. ક્યારેક એટલો તાપ પડતો કે એ સાવ સુકાઈ જતી. એની છાતી પર ચીરા પડી જતાં. ક્યારેક એટલી ઠંડી પડતી કે એ બરફનું મેદાન બની જતી. આવા અઘરા સમય વખતે એના હૃદયના હાલહવાલ જાણવાની કોઈ તસ્દી લેતું નહીં. લોકો એવી રીતે બાજુમાંથી પસાર થઈ જતાં કે જાણે એ ત્યાં છે જ નહીં અથવા એ કોઈ નિર્જીવ વસ્તુ ન હોય! એમને આમ સાવ દુર્લક્ષ કરતાં જોઈને ગામની વયોવૃદ્ધ સ્ત્રીઓ કહેતી પણ ખરી કે હજુય નદીની છાતીમાં થોડેક નીચે એક હુંફાળું ઝરણું છે. એમાં ખૂબ બધી સોનેરી માછલીઓ છે, છીપલાં છે અને એ ઝરણાની ખળખળમાં સમુદ્રમાં ભળી જવાની ઈચ્છા સુકાં હજુ ધબકે છે. પરંતુ લોકો એ સ્ત્રીઓને ગણકારતાં નહીં.

નદી આ શબ્દો સાંભળી શકતી. એ વયોવૃદ્ધ મહિલાઓ ક્યારેક પોતાની સેંકડો કરચલીવાળી હથેળીઓ તટ પર ધસતી. નદી એ સ્પર્શ પણ અનુભવી શકતી. એને ઊંડેઊંડે આશા હતી કે આ સુકા પટ પર એક દિવસ ચોક્કસ કંઈક ઉગી નીકળશે. એ પ્રવાસી પક્ષીઓને રસ્તો દેખાડતી. સમુદ્રના સપનાં જોતી. એણે સાંભળ્યું હતું કે બરફની નીચે રહેલી વસ્તુ કદી જ કોહવાતી નથી. એને

ખાત્રી હતી કે એના સપનાં પણ નહીં કોહવાય.

એ પર્વતના સાનિધ્યમાં હતી ત્યારનો સમય એને ઘણીવાર યાદ આવતો. એ સાનિધ્યથી પોતે ઓગળવા લાગી હતી અને પછી ત્યાંથી વહી નીકળવું પડ્યું હતું. આ પથરાળા રસ્તેથી પસાર થતી વખતે એ આખેઆખી ઘસાઈ ગઈ પણ એણે વહેવાનું મૂક્યું નહીં. જોકે તે રસ્તાના બધાં જ પથ્થરો લીસા થઈ ગયાં હતાં એનો નદીને પારાવાર હર્ષ હતો. પોતે ક્ષીણ થતી ગઈ, અંશેઅંશ છુદ્ધ પડી ગયાં એનોય કશો રંજ નહોતો. પરંતુ એ અંશોને પાછા જોડવાનો કોઈએ જરા સરખો પ્રયત્ન ન કર્યો એનો થોડોક અફસોસ હતો ખરો! એણે એકાદબે વખત વાત મુકવાનો પ્રયાસ પણ કરેલો. પરંતુ એ વ્યર્થ સાબિત થયો હતો.. ત્યારબાદ ક્યારેક એણે 'અરજ' બની જવાનો

પ્રયત્ન કર્યો તો ક્યારેક 'ફરિયાદ'. પરંતુ એ બધી અરજો અને ફરિયાદો કિનારાની રેતી સાથે અથડાઈને ગુમ થઈ જતી. એ જેને સાદ દેતી એના સુધી કોઈ જ અવાજ પહોંચતો નહીં. દરેક લહેર એ સાદનો પડઘો લઈને કિનારા તરફ ધસી જતી પણ આખરે એય રેતી સાથે અથડાઈને ગુમ થઈ જતી. જવાબવિહોણી અરજો અને ફરિયાદોના ભારણથી રેતી પણ ધીમેધીમે વીતરાગી થઈ ગઈ હતી. એ કિનારા તરફના આકાશમાંય માંડ બેચાર રંગો દેખાતાં. એક એવી ઉદાસી ઘેરાઈ હતી જેને કોઈ તર્ક દ્વારા સમજાવી શકાય એવી શક્યતા નહીંવત્ હતી. ને એ વાતનો એને ભારોભાર અફસોસ હતો. એને પોતાના નદી હોવાનો પણ અફસોસ હતો. શું નદી હોવું એ કોઈ અફસોસ હોઈ શકે? સુકાઈ જવું કે થીજી જવું એ અફસોસનું પરિણામ હોઈ શકે? જોકે એનો ભીતરનો અફસોસ માત્ર બેચાર નિસાસા પૂરતો સીમિત હતો. સાચું પૂછો તો એને એ બધું વિચારવાની પણ કુરસત નહોતી. એને તો પારકાં દુઃખો પર ન્યોછાવર થઈ જવાનું ગમતું. એ કોઈનેય દુઃખી ન જોઈ શકતી.

એક દિવસ પેલી સોનેરી માછલી કે જે પેલા હુંફળા ઝરણામાં રહેતી હતી એણે કાંઠે ઉભેલા હોડકાંને પૂછ્યું, "દિવસ આખો ખિલખિલાટ હસતી આ નદી રાત્રે હૈયાફાટ રડે

છે એ તને ક્યારેય સંભળાયું છે?" હોડકું શું બોલે? એણે ક્યારેય નદીને જાણવાની કે સમજવાની તસ્દી લીધી નહોતી. શરમને લીધે એ રેતીમાં ધસી ગયું.

કિનારાથી થોડેક દૂર ખાખરાના વૃક્ષ પર બેઠેલું પક્ષી આ બધું જોઈ રહ્યું હતું. એ ઉડીને આવ્યું અને હોડકાંને અડીને પડેલાં હલેસાં પર બેસી ગયું. એણે રેતીમાં ધસી ગયેલાં હોડકાને ક્ષણભર જોયા કર્યું. આજે એ પહેલીવાર પોતાની જગ્યા છોડીને અહીંયા આવ્યું હતું. હોડકું એના ટહુકવાની રાહ જોવા લાગ્યું. પણ જાણે કોઈનાથી કશી જ નિસ્ખત ન હોય એમ એ પાંખો ફફડાવીને પાછું પોતાની જગ્યાએ જઈને બેસી ગયું.

પેલી વયોવૃદ્ધ સ્ત્રીઓ કાંપતા અવાજમાં ગીતડાં ગાઈ રહી હતી.

'હું નથી જાણતી કે હું અહીં છું કે ત્યાં છું. હું
નથી જાણતી કે આકાશમાં છું કે ધરતી પર,
નદીમાં છું કે વૃક્ષ પર, વાંસળીના સ્વરમાં છું
કે ઝાંઝરીના રણકારમાં. હું માત્ર એટલું જાણું
છું કે હું પ્રેમમાં હતી અને હું પ્રેમમાં છું.'

એ કોઈ ઉદાસ કવિતા નથી કે જેના
ખોવાઈ જવા પર અશ્રુ સારવામાં આવે. એ
જીવનનો રસ છે, રાગ છે, નૃત્ય છે. એના

હોવાથી રોજ સોનેરી તડકો નીકળે છે. એના
હોવાથી જ ફૂલો ખીલે છે, પંખી ટહુકે છે.
પૃથ્વીના કણેકણમાં રહેલો ખણકાર એને
આભારી છે. ગીતોમાં કહે છે કે નદી છે. પણ
ગીત ગાતી પેલી સ્ત્રીઓની આંખમાં જોશો તો
સમજાશે કે નદી હતી.

અસ્તુ.

હીરલ વ્યાસ

‘જબ તક હૈ જાન મેં નાચુંગી...’
લારીમાં મૂકેલાં સ્પીકર પર મોટા અવાજે
‘શોલે’નું આ ગીત શરૂ થયું. લારી પાસે
એક માણસ પાથરણું પાથરીને બેઠો હતો.
પાથરણા પર છૂટા પૈસા પડ્યાં હતાં.
સામસામે લાકડીઓ ગોઠવીને ઉપર એક
જાડું દોરડું બાંધેલું હતું. એક સાત-આઠ
વરસની છોકરી બાંધેલી લાકડીઓના
આધારે ઉપર ચઢી. પાથરણા પાસે બેઠેલા
માણસે એને એક લાંબી લાકડી આપી. બહુ
જ સહજતાથી એ છોકરી લાકડી પકડીને
દોરી પર બેલેન્સ કરતી એક છેડેથી બીજા
છેડે ચાલવા લાગી. લાકડી પાતળી છે કે
છોકરી એ કળવું અઘરું હતું. રસ્તા પર
આવતાં જતાં સૌનું ધ્યાન એ મોટા અવાજે
ચાલતાં ગીત પર જતું. કોઈ જોઈને આગળ
વધી જાય તો કોઈ બે-પાંચ રૂપિયા
પાથરણા પર મૂકતું જાય. કોઈ વળી ક્યારેક
ખાવાનું આપી જાય તો એક ટાણું સચવાઈ
જતું. બધું જ બદલાય. શહેર, સ્થળ, ઋતુ,
ગીત, પૈસા આપતાં માણસો. બસ... દોરડાં
પર ચાલતી છોકરી, એના પિતા કે એમની
કિસ્મત ન બદલાય.

વાર્તાનું આકાશ

બેલેન્સ

ગીત પુરું થયું ને છોકરી નીચે ઊતરી.
“કેટલા થ્યા?” પાથરણા પર નજર કરતાં
પૂછ્યું.
“હાલ ગણીએ...” પરચૂરણ પર હાથ
ફેરવતાં બાપ બોલ્યો.

શાળાએ ન ગયેલી છોકરી પણ
પૈસાનું ગણિત જાણતી હતી. આટલામાં બે
ટાઈમ ખાવાનું થશે કે નહીં એ ગણતરી
પૈસાની જોડે જ થઈ ગઈ.

“કંઈ નહીં. હજી બપોર થવાને વાર
છે. બીજે જઈશું...” બાપનો નિરાશ ચહેરો
જોઈ આશ્વાસન આપ્યું.

બધો સામાન સમેટાયો અને લારીમાં
ખડકાયો. સામાનની સાથે છોકરી પણ બેઠી
અને બાપે ભૂખ્યા પેટમાં હતી એટલી

તાકાત લારીની સાઈકલ પર લગાવી. સ્થળ બદલાયું પણ ઝાઝા પૈસા ન મળ્યા. ભેગા થયેલાં પૈસામાંથી એક વડાપાંવ લીધું. અડધો-અડધો ખાધો અને આખો ઝાસ પાણી પી લીધું. બાપને ઓડકારની સાથે આંખમાં ઝળઝળિયાં પણ આવ્યા! છોકરીનો હૂંફાળો હાથ બાપના હાથમાં પરોવાયો અને આંખથી જ આશ્વાસન મળ્યું.

બીજો દિવસ, બીજું સ્થળ, બીજું ગીત અને એમાં વળી ઉનાળો. એક બંગલાની બહાર ઝાડ નીચે જગ્યા જોઈને પાથરણું પાથર્યું. સ્પીકર ચાલુ થયું.

“આ શું માંડ્યું છે અહીં?” અવાજ બંગલાની દિશામાંથી આવતો હતો.

“અમે દોરી પર ચાલીને ખેલ બતાવવાવાળા છીએ. થોડીવારમાં જતા રહીશું બા. બહુ તડકો છે એટલે આ ઝાડ જોઈને અહીં બેઠા છીએ..” છોકરીએ નરમાશથી કહ્યું.

“તમે ગમે તે હો, પણ અહીંથી નીકળો. તમારા જેવા જ ઘરની આજુબાજુ આંટાફેરા કરીને બધું જાણી લે ને પછી ઘાડ પાડે. તમારો શું ભરોસો?” છેક ઝાંપા સુધી આવી ગયેલા બંગલાના માલિકે બહુ ઉદ્ધતાઈથી કહ્યું.

“ક્યાંક કંઈ થાય ને આપણું નામ આવે બાપા.. ચાલો ઉપાડીએ બધું.”

છોકરીએ સામાન સંકેલવા માંડ્યો.

આગળ જઈ પાછું પાથરણું પાથર્યું, લાકડીઓ ગોઠવી, સ્પીકર ચાલું થયું અને છોકરી દોરી પર ચઢી. દોરી પર આમથી તેમ કુશળતાપૂર્વક ચાલવા લાગી. દોરી પર બેલેન્સ કરવા ટેવાયેલી છોકરી તડકા અને ભૂખ સામે બેલેન્સ ન રાખી શકી. ઘડામ કરતો અવાજ થયો અને ખેલ જોવા ભેગા નહોતાં થતાં એટલા લોકો આ અવાજથી ભેગા થઈ ગયા. કોઈ છોકરીને તો કોઈ એના બાપને સંભળાવતાં હતાં.

હજી પણ સ્પીકરમાં ‘જબ તક હૈ જાન મેં નાચુંગી...’ ગીત રેલાઈ રહ્યું હતું. મોટા અવાજે ચાલતાં ગીતમાં એક બાપનું આકાંઠ કોઈને સંભળાયું નહીં.

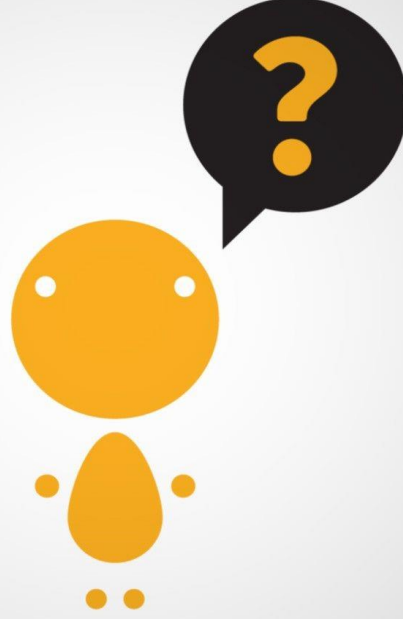

કિરીટ ગોસ્વામી

બાળગીત

પ્રશ્નો

દરિયા, તારાં મમ્મી-પપ્પા કોણ ?
કહી દે, ચાલ !
કોણ તને ખોળે બેસાડી,
કરે પપ્પી ને વ્હાલ ?

કહો પવનને જઇને
કે એ આવે સૌની સામે,
છૂપાઇને ઊંઘેલી ડાળો
પર કાં હાથ ઉગામે?

પંખી! પંખી! બોલ ને
કયાં તું ટહુકા રાખી ઊંઘે?
અળવીતરા આ પતંગિયાં
કાં બધાંય ફૂલો સૂંઘે ?

વાદળ, તું શું ખાય ?
ને આવું જાડું-પાડું થાય?
અમને ભીંજાડે છે એમ જ,
તું ય કદી ભીંજાય?

રાજેન્દ્રકુમાર વાઘેલા

કેટલા બાળકો શાળામાં શિક્ષક બનવા ઇચ્છે છે? અરે ના... જરાક ઉતાવળ થઈ ગઈ; મૂળ પ્રશ્ન તો એ છે કે કયા માબાપ પોતાના બાળકને શિક્ષક તરીકેનાં વ્યવસાયમાં જોવા ઇચ્છે છે? આ પ્રશ્ન આજની તારીખે તો વધુ વિકટ લાગશે. બીજો એક વાસ્તવિક અને ખુદની નિષ્ઠાનું પરિક્ષણ કરતો પ્રશ્ન એ કે શિક્ષક સમુદાયમાં જોરે પહેલેથી જ શિક્ષક બનવાનું ધ્યેય નક્કી કર્યું હોય, એવા શિક્ષકો કેટલા? આ પ્રશ્નમાં હું પોતે પણ બાકાત નથી. મિત્રો, શિક્ષક તરીકે જોડાયા પછી સદભાવના સઘાય એ અહોભાગ્ય કહેવાય, બાકી આ પ્રશ્નોનાં જવાબમાં મોઢાની લકીરો વાંકીચૂકી થવા માંડશે. હકારાત્મક ઉત્તરો બહું અલ્પ સંખ્યામાં અપવાદ છે

વિદ્યાર્થીઓ જાણે એક પ્રયોગશાળા હોય એમ દર વર્ષે તેમના પર નવાનવા પ્રયોગો આદરવામાં આવે છે જેનાથી સૌ અવગત છે જ. એમાં શિક્ષકની સ્થિતિ? એ તો એક ફિલ્મનાં સંવાદમાં કહ્યું છે તેમ-

લેખ

કોણ શિક્ષક બનશે!?

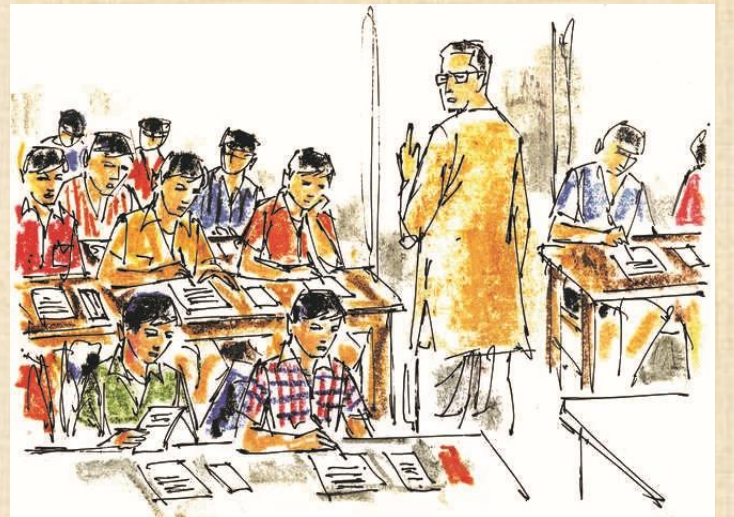
મંદિરનો ઘંટ, જે આવે તે ખખડાવીને જતું રહે! નોન ગ્રાન્ટેડ શાળાનાં શિક્ષકોને માથે તો આજે લટકતી તલવાર જેવું છે. અડધા પગારમાં કે પગાર વગર પરિવારનો નિભાવ કરવાની જવાબદારી નિષ્ઠા અને આદર્શોની મોટી મોટી વાતો કરનારાઓ પોતે પણ નિભાવી જુએ તો ખબર પડે. ‘બોલવું બહું સહેલું છે પણ કરવું બહું મુશ્કેલ...’ એવું બધા જ જાણે છે પણ સમજશે ક્યારે એ તો ભગવાન જાણે! શિક્ષકના ભોગે ઉત્તમ શિક્ષણની અપેક્ષા એ ભવિષ્યમાં પડનારા શિક્ષકોનાં દુષ્કાળની આગાહી છે.

એક સમયગાળો એવો વીતી ગયો, જેમાં શિક્ષક હોવું કે બનવું એ ગર્વની વાત ગણાતી. તેઓનું માન-પાન પણ એટલું જ.

જળવાતું. શાળાઓનો પણ એક માહોલ હતો, અને એટલે જ ભરબજારે કે જનમેદની વચ્ચે પણ વિદ્યાર્થીને ગુરુના ચરણસ્પર્શ કરવાની શરમ નહોતી લાગતી કે નથી લાગતી. 'માધ્યમ'ની આંધળુકી દોટ, આધુનિકતાનો ઓપ અને વાલી પાસે સમયની ખોટ- ત્રણેએ ભેગા થઈને શિક્ષણને અતિ મોંઘુ અને સ્પર્ધાત્મક બનાવી દીધું. ટકાની ભરમાર વચ્ચે પણ ક્યારેક એડમિશનનાં ફાંફાં મારવા પડે, અને એડમિશન થયા પછીયે પોપટિયો પાઠ ભણવાનો. ઊંચા હોદ્દા અને ઊંચા સ્ટેટસ સારી વાત છે, પણ શિક્ષકનાં પવિત્ર વ્યવસાયનું સ્થાન અને ગરિમા જોખમાશે તો સમાજ ગુરુવિહિન થશે. ઉપકરણો એ માધ્યમ હોય શકે પરંતુ ગુરુકર્મનું સ્થાન ન લઈ શકે. 'ગુરુ વિના જ્ઞાન નહીં'- ઉક્તિમાં અનેક રહસ્યો છતા થાય છે એમાં ફક્ત વ્યક્તિ પૂરતી વાત નથી. હા, પ્રશ્ન એ થાય કે એવા ગુરુ હવે છે જ ક્યાં? તો સમાજને એક આદર્શ ગુરુ પ્રદાન કરવાની કોણે ના પાડી? જવાબ પણ આપણી પાસે જ છે. કોઈ વ્યક્તિગત દુષ્કૃત્ય એ શિક્ષકની ગરિમાને સ્પર્શી શકતી નથી. કારણ કે દુષ્કૃત્ય કરનાર એ 'શિક્ષક' તો ન જ હોઈ શકે. ફક્ત ડિગ્રી ધારણ કરવાથી શિક્ષક નથી બનાતું. શિક્ષકત્વનો અભાવ એ કહેવાતા શિક્ષકોની સૌથી મોટી ખામી છે. અત્યારે માહોલ એવો સર્જાયો છે કે

મોટાભાગના વાલીઓને માત્ર માર્ક્સ જ જોઈએ છે. સંચાલકોને જાણે A+ અને A1 નો જ ક્રમ વધારવામાં રસ છે. આવા સંજોગોમાં કેળવણીનું મૂળ કાર્ય ક્યાંક વિલિન થઈ જાય છે.

આજે ઘણાંખરા માતાપિતા પોતાનાં બાળકમાં શિક્ષક સિવાયના દરેક વ્યવસાય સ્વીકારવા તૈયાર છે. હા, બી.એડ. થઈ જવાય તો ચલાવી લેવાયા આ રીતે વિદ્યાર્થીઓમાં ઉત્તમ નાગરિકત્વની અપેક્ષા ન રાખી શકાય. શિક્ષકનાં હાથ નીચે ભણીગણીને ડૉક્ટર થયેલાનું સંતાન ડૉક્ટર બની ગર્વ લઈ શકે છે પણ શિક્ષક નહીં બને, અને શિક્ષકનું સંતાન શિક્ષક બને એવા ઉદાહરણોની ખોટ સર્જવા લાગી છે. હવે એવો સમય પણ આવે કે વિદ્યાર્થીઓને આદર્શ શિક્ષકનાં વ્યવસાય તરફ વાળવા પ્રોત્સાહિત કરવા પડે. હજી સમય નથી ગયો. થોડુંક સચવાયેલું છે. શિક્ષક સમુદાયમાં હજી ઘણાંય સાચા

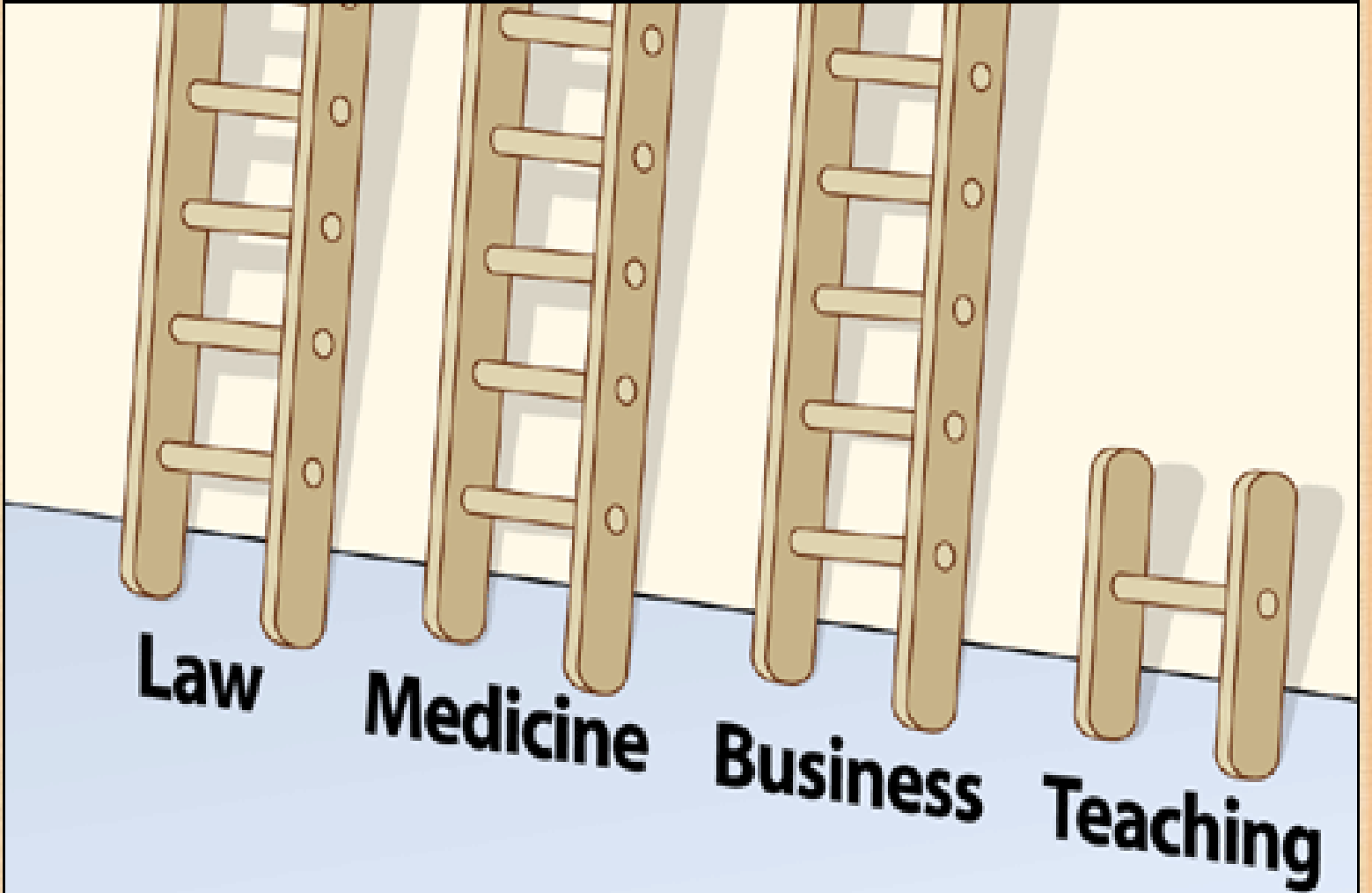

અર્થમાં સારસ્વતો છે જે નિષ્ઠાપૂર્વક પોતાનું કર્મ કરે છે અને જે તે વિદ્યાર્થીમાં અધૂરી રહેતી ખોટ પૂર્ણ કરે છે. 'આચાર્ય દેવો ભવ' એ સંસ્કારિતા શિક્ષક(આચાર્ય)થી જ શક્ય બને કારણ કે તેમાં અંતરનાં અનુરાગનો હૂંફાળો સ્પર્શ હોય છે. હાલનો રચાયેલો આધુનિકતાનો આડંબર આવનારા સમયમાં શિક્ષક અને તેનાં શિક્ષકત્વને સાવ ખોખલું કરી નાખે તો નવાઈ નહીં. શિક્ષણ ક્ષેત્રે ખૂબ જ ગંભીર સમસ્યા આકાર લઈ રહી છે. અરે,

કોઈ વર્ગખંડમાં જઈ પૂછજો તો ખરા કે – “કોણ શિક્ષક બનવા ઇચ્છે છે?” મારા આ લેખ કરતાં ય ત્યાં ઘણું બધું સમજાઈ જશે.

એવું ન થાય તો સારું કે 'શિક્ષક' શોધવાનો સમય આવે! નહિંતર શિક્ષકનો સૂર્યાસ્ત એટલે કેળવણીનો સૂર્યાસ્ત અને કેળવણીનો સૂર્યાસ્ત એટલે ઘોર અંધકાર!

હા... સૂર્યોદય કંઈ આમ જ નથી થઈ જતો...

Ever think of reasons why 50 percent of new teachers leave the profession within their first five years?

અર્પિતા દીપક પંડ્યા

અભિરૂપા, આજના વ્યસ્ત દિવસ પછી બોસે સોંપેલું કામ હાથમાં લેવાનો તમને કંટાળો આવ્યો ખરો, પણ ક્યાં છૂટકો હતો? ટેબલ પરના કાગળો સમેટવાની વિધિ પતાવતા તમારી નજર સહકર્મચારી સલિલ પર હતી. આટલી ઉતાવળમાં પણ તમે એને મોબાઈલથી સંદેશો મોકલી દીધો કે આપણે કલાક મોડા કાફે પર મળીશું. સલિલના 'યસ' જવાબ સાથે જ તમે પર્સ અને સંપેતરાની બેગ લઈને ઊઠ્યા. પાર્કિંગમાં પહોંચીને ત્વરાથી કાયનેટિકને બોસે આપેલા સરનામા તરફ તમે હંકારી મૂક્યું.

'રસ્તો તો સાચો છે ને?' એક વખત તમને શંકા થઈ, મન કયા રસ્તા વિશે વિચારી રહ્યું છે? તમારા મને સરનામાની ચકાસણી કરવા રસ્તા પરનું બોર્ડ વાંચ્યું. ત્યારે જ અંતર્મન પણ કહી રહ્યું હતું કે, 'સલિલ એક જીવનસાથી તરીકે યોગ્ય તો છે ને?' અભિરૂપા, સલિલ પ્રત્યેના અનન્ય આકર્ષણ છતાં જુલી સાથેની એની વાતચીત કરવાની રીત તમને અસુરક્ષિત

ટૂંકી વાર્તા

પ્રતિપાદન

બનાવી દેતી. આ વિચાર તમે અનેકવાર ખંખેરી નાંખ્યો છે છતાં દિવાલ પર ચડતાં કરોળિયાની માફક એ ફરી તમારા મનમાં એક જાળું બનાવી દેતો. તમે કાયમની માફક આ વિચારોના ભારને નીચે ઉતારી મનને કામ તરફ કેન્દ્રિત કરો છો એમ જ આગળ વધ્યા.

સરનામા ઉપર તમારી નજર પડી, 'મિસ રાધિકા વાલિયા, ૪૦૨ આશિયાના એપાર્ટમેન્ટ'. તમારું સ્કૂટર પાર્ક કરી તમે સંભાળપૂર્વક બોક્સ હાથમાં લીધું અને મળનાર વ્યક્તિ કેવી હશે એની સહજ કલ્પના કરી લિફ્ટ તરફ આગળ વધ્યા. લિફ્ટ અટકવાના એક નાના થડકાએ તમને એક નવીન પરિસ્થિતિ માટે માનસિક રીતે તૈયાર કર્યાં. કોરિડોરના

પ્રવેશ સાથે જ ફ્લેટની એકદમ સુંદર સજાવટ તમને ગમી ગઈ. મનીપ્લાન્ટને લીધે પ્રવેશદ્વારની શોભા વધી ગયેલી એ જોઈ તમે મનોમન નક્કી કર્યું કે, 'હું પણ આ જ રીતે ઘર સજાવીશ.'

“અરે, ઘર તો ખુલ્લું જ છે!” ડોરબેલ પર પહોંચતાં જ તમારો હાથ ખમચાયો. બારણે ટકોરા મારવા જાવ છે ને જ, અંદરના ઓરડામાંથી સંભળાતા અવાજે તમને ત્યાં જ અટકાવી દીધાં.

“તને મારી વાત પર વિશ્વાસ કેમ નથી આવતો? હું તને જ ચાહું છું બેબી!”

“આયાંશ, પ્લીઝ લીવ મી અલોન.”

“બિલિવ મી, આ પ્રસંગ એ મને ફસાવવાનું નાટક હતું.”

“હું કેવી રીતે માની લઉં?”

“જે બન્યું એ બધું ખોટું છે, હકીકત એ છે કે હું તને ચાહું છું. હું તારી સાથે લગ્ન કરવા માંગું છું.”

“તો રંગરેલિયા કેમ એની જોડે? અને કેમ ન માનું? જે મેં મારી સગી આંખથી જોયું શું એ પણ ન માનું?”

“શાંત થા બેબી.. તું કહે, આ છટકું હોય એવું ન લાગ્યું તને? એણે જ આ મળવાનું ગોઠવ્યું હતું ને? એણે જ તો ગોઠવ્યું કે આપણે ત્રણ આ ફ્લેટમાં

મળીએ. સાંભળ, તો આ પણ જાણી લે, એણે જ મને કહ્યું હતું કે આપણે એકાંતમાં મળવું છે. તું વહેલો આવજે...”

“અને તું પીગળી ગયો? તારા પ્રેમને, જીવનને તેં ગંભીરતાથી લીધું જ નથી!”

“આઈ સ્વેર.. હું તને ચાહું છું.. ”

“શટ અપ! તો મેં એને તારી છાતીમાં છૂપાવી જોઈ, આ સામે ગોઠવેલા અરીસામાં તારા પગ એના પગ પર જોયા.. એ સબૂત કાઢી નથી?”

“હજુય સમજ, આ આપણને જુદા કરવાનું કાવતરું છે.. ”

“હું નથી માનતી અને જરાય વિશ્વાસ નથી કરતી.. ચાલ્યો જા તું મારી નજર સામેથી.. ગો અવે...”

અભિરૂપા, આ ત્રાડથી તમને શું કરવું કંઈ સમજાતું નહોતું. તમારો હાથ ફ્લેટના મેઈન ડોર પરથી એક ઝાટકા સાથે પાછો ખેંચાઈ ગયો. તમે કંઈ વિચારો એ પહેલા ધમધમ ચાલ્યા આવતા એક પુરુષના પગરવે તમને ફ્લેટની કોમન સીડી ઝડપથી ચડી જવા મજબૂર કર્યા. પગરવ તો એની દ્રુતગતિમાં આવેશમાં એ સ્થાન છોડી ગયો. ફ્લેટની અંદર રહેલ પાત્ર પર તમને અનેકગણી સહાનુભૂતિ થઈ આવી.

જાણે તમારી જ સખી હોય એમ એને સાંત્વના આપવાનું મન થયું. પ્રેમમાં દગો સહન કરવો એનાં કરતાં તો પ્રેમ જ ન કરવો એમ તમારું મન બોલી ઊઠ્યું.

હવે તમારી મૂંઝવણ વધી ગઈ હતી. અંદરથી એક ભગ્નહૃદયી સ્ત્રીના હીબકાં બંધ નહોતા થતાં અને તમારાથી એની પાસે પણ જવાતું નહોતું. એ ધૂસકાંનાં કરુણ સંગીતે તમારાં મનને અત્યંત દુઃખથી ભરી દીધું, એક આછા ભયનો અનુભવ કર્યો કે શું સલિલ પણ? બધાં પુરુષનું ધ્યાન પ્રેમ કરતાં શારીરિક સંબંધોમાં જ હશે? શું પ્રેમીઓ પણ આ રીતે બેવફાઈ કરતાં હશે? શું દરેકને આ જ સહન કરવાનું કે પછી પ્રેમના સ્વપ્નિલ જગતમાં વફાદારી પણ હશે?

ફ્લેટમાં એક મોબાઈલની રિંગથી તમારું ધ્યાન એ તરફ ગયું. તમે એક સ્ત્રીના અવાજમાં સાંભળ્યું, “મા, ના ના, ચિંતા ન કરીશ, શરદી અને માથાનો દુઃખાવો છે ખાલી. હું બરાબર જ છું. હા દવા લીધી છે. રિપોર્ટ કરાવ્યો છે. પછી કરું ફોન.”

અભિરૂપા, તમને એ અવાજ માટે માન થઈ આવ્યું. થોડીવાર પહેલાં જ જે દુઃખના દરિયામાં ડૂબેલી હતી એ વ્યક્તિ પોતાના લીધે એની માને જરાપણ દુઃખી કરવા માંગતી નથી! તમે ડોરબેલ વગાડી.

લાલધૂમ સૂજેલી આંખો, ગુલાબી ગાલ અને નાક લઈને તમારી સામે એક યુવતી બારણામાં આવી.

તમે બોલી ઊઠ્યા,

“હેલો મેમ, રાજ અગ્રવાલસરે મને આ બોક્સ તમને આપવા કહ્યું છે.”

“હું નથી ઓળખતી એમને!”

“મેમ, તમારી તબિયત સારી નથી? હેવિંગ ફિવર?”

“નો નો. આઈ એમ ઓકે. સોરી, હું આ નામની કોઈ વ્યક્તિને નથી જાણતી.”

“આપ રાધિકા વાલિયા? ૪૦૨ ફ્લેટ?”

“રાધિકા? અરે, એ તો ૪૦૧માં રહે છે. સામેના ફ્લેટમાં જાવ પ્લીઝ.”

“ઓહહ સોરી.. અહીં નંબર બરાબર ઉકલે એમ નહોતો લખાયો. સોરી તમને તકલીફ આપી.. ”

કહીને અભિરૂપા તમે લગભગ સામેની બાજુ જવા દોટ લગાવી. હવે ફરી તમને તમારી રાહ જોતો સલિલ પણ યાદ આવી ગયો. નાહકનો એ પણ પરેશાન હશે, તમને કેટલું મોડું થઈ ગયું?

તમારો હાથ ફરીથી ડોરબેલ તરફ ગયો. એક નોકરે આવીને બારણું ખોલ્યું

અને તમને બેસવા કહ્યું. તમારા પગ ઉતાવળ અને ચિંતામાં સતત હલતો હતો. તમે આ ઉચાટને નાથી ન શકતા હો એમ વ્યગ્રતાથી રાહ જોઈ રહ્યા હતા.

"પ્લીઝ, ટ્રાય ટુ અંડરસ્ટેન્ડ નીલ, મારાથી ન પરણાય. હું લગ્ન કરી શકું એમ નથી. હું મક્કમ મનથી તને કહું છું કે તું મને ભૂલી જા. અરે, નોટ પોસિબલ બાબા. હું મા બની શકું એમ નથી. કોઈની જિંદગી નથી બગાડવી મારે.. અરે મારા બધાં રિપોર્ટ કહે છે, હું નથી કહેતી. સોનોગ્રાફીમાં કશું છે જ નહીં. મને બનાવી ઈશ્વરે ભૂલ કરી દીધી છે. આઈ એમ સૌરી.. આઈ કાન્ટ.."

નોકરના અવાજે તમારું ધ્યાન દોર્યું.

"મે'મ, કોઈ આવ્યું છે."

"શું કામ છે એ પૂછી લો બાબુકાકા. મને હેરાન ન કરો. "

"અગ્રવાલસરે કંઈક મોકલ્યું છે."

'કદાચ એ જ મિસ.રાધિકા છે.' - તમે અનુમાન લગાવો છો. તમે માત્ર આગંતુક હતા, એટલે તમને નોકર દ્વારા પાણી અપાઈ ગયું હતું. યજમાનની અજાણી વ્યક્તિ જોડે ખાસ કોઈ આદાનપ્રદાન કરવાની ઈચ્છા તમને ન દેખાઈ.

"થેન્ક્સ.."

બસ, એક સ્મિત અને થોડી ઔપચારિકતામાં જ તમારી આ મુલાકાત, કદાચ પહેલી અને છેલ્લી મુલાકાત પૂરી થઈ.

અભિરૂપા, તમે રાધિકાના રૂપનો ઠસો જોતાં રહી ગયા હતાં જાણે કોઈ આસમાનની પરી જોઈ લો. બીજી જ પળે એક જ સેકન્ડમાં તમે ઘણું વિચારી લીધું. આ જ એ સર્વાંગ સુંદર વ્યક્તિ છે? જેને ઈશ્વરે કોઈ ખામી પણ આપી છે? તમને ઈશ્વરનો આ નિર્ણય તો ન જ સમજાયો. હેરત પામી તમે તો તમારું કામ પૂરું કર્યું એમ સમજીને તમારી દુનિયામાં પાછા આવી ગયા. તમે હવે સલિલ તરફ પવનવેગે ઊડીને પહોંચવા ઈચ્છતા હતા.

તમારું મન વ્યગ્ર હતું. 'સંસાર એટલે શું આવા કડવા અનુભવો જ હશે?' તમે તમારાં જ મનને પ્રશ્ન કર્યો. તમને જાણ નથી પણ તમારા ગયા પછી રાધિકા પર ફોન આવેલો. એ ફોનમાં બોલનાર વ્યક્તિએ બમણી મક્કમતાથી કહ્યું હતું કે પરિસ્થિતિ ગમે તે હોય એ રાધિકાને જ પરણશે અને એ માટે એણે ઘરના વડિલોને પણ સમજાવી દીધાં છે. કાશ, તમે પણ આ સ્વર્ગ જેવી ખુશીના સાક્ષી બન્યા હોત! કારણ જે કંઈ થોડી ઘણી શંકાની વાંછટ તમારા મન ઉપર પડતી

હતી એની સામે વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધાની છત્રી
લઈ તમારો સલિલ તમારા મોડા પડવાને
લીધે સમય પસાર કરવા જુલીને
રક્ષાબંધનના દિવસ પર રાખડી બાંધવાનું
અને જમવાનું આમંત્રણ આપી રહ્યો હતો.

અભિરૂપા, વિશ્વાસ રાખજો. સલિલ
તમારી સાથે જ પ્રેમની એક દુનિયા રચવા
માટે તમારા જેટલો જ ઉત્સાહિત અને
ગંભીર છે. ઈશ્વરે જોડી બનાવી છે. એ
તમારા સપનાંની દુનિયા રંગીન કરશે જ.
સલિલનું એકાગ્ર થઈને તમારી રાહ જોતું
મોં જોઈ તમે મનોમન બોલી ઊઠ્યા છો,
"સો ક્યુટ!"

પ્રેમનો આ દુનિયામાં પ્રભાવ
જરાપણ ઓછો નથી થયો! તમને
સલિલની આંખોમાં વફાદારીનો દરિયો

દેખાય છે, તમે હવે પ્રેમની નૈયાથી
જીવનસહેલ કરો, અભિરૂપા!

તમે જાણો જ છો કે દરિયાના
ઉછળતાં મોજાંમાં સુનામી ક્યારેક જ આવે
છે. છતાં તમને ક્યાં ખબર છે કે એ
તોફાનની ઝપેટમાં કોણ કોણ આવશે?
પણ એથી શું દરિયાઈ મોજાંની સહેલ
માણવાનું માંડી વાળશો? કોઈકવાર
આવતા તોફાનથી ડરીને તમે સમુદ્રી
જીવનથી દૂર થોડાં રહેશો? ખલાસી બનીને
આ વહેણમાં તમારી પ્રેમની નૌકા ઉતારો,
ઝંપલાવો, તોફાનના ડરથી માણવી ગમે
એવી આ સહેલ છોડી દેશો? પ્રેમનું મોજું
તમને પલાળી રહ્યું છે, અત્યારે તો તમે
સુરક્ષિત છો, અભિરૂપા!

ડૉ. પરેશ સોલંકી

Connecting... કવિતા

ગઝલ

થરથરતી ઈચ્છાની ચાદર ઓઢી તડકે, બેઠા છીએ,
રાતદિવસની ઘટનાઓ લઈ પડખે પડખે, બેઠા છીએ.

સુરતની છેલ્લી બસ પાદરને સન્નાટો આપીને ગઈ,
ઝૂરતી બીડીનો કસ મારી આતુર નયને, બેઠા છીએ.

રોજ હયાતીને છળતાં શ્વાસો બહુ ઇજ્જતથી ખાંસે છે,
હેવાનો તરજુમો કરતાં ચોરા ફરતે, બેઠા છીએ.

અંધારા આવી પહોચ્યાં છે અંજળની ચોરી કરવાને,
જ્યોત જલાવી શ્રદ્ધાની દીવાની પરતે, બેઠા છીએ.

ખાલીપો તો પાછો વળશે માણસને જો માણસ મળશે,
આંખોમાં દરિયો લઈ સંગી તારા તરણે, બેઠા છીએ.

ડૉ. પરેશ સોલંકી

Connecting... કવિતા

ગઝલ

આગ પાણીમાં તે લગાડી છે,
લાગણી ખૂબ તે દઝાડી છે.

ત્યાં, પુરાવો હતો ધુમાડાનો,
ને હવાને દિશા બતાડી છે.

એટલે હું જીવંત લાગું છું,
જીંદગી ગઝલોએ જીવાડી છે.

એ જ હિસ્સો મને પીડા દે છે,
ત્યાં જ તે આંગળી અડાડી છે.

દદ, દીવાનગી, દવા ને તું,
ઇશક તે તો મજા બગાડી છે.

ધર્મેન્દ્ર જોષી

મને મારો જ પ્રશ્ન

પ્રશ્ન ૧૨: મને કેમ હંમેશા બહુ જ ડર લાગે છે?

ઘણા લોકો જીવનમાં બહુ જ ડરી ડરીને જીવતા હોય છે. સતત, તેમને ગમે તે બાબતમાં ભય જ લાગતો હોય. “આવું થઈ જશે તો, તેવું થઈ જશે તો?” – આવા જ વિચાર આવે, અને એટલે તેઓ કદી કોઈ પણ બાબતે પરિણામની નિશ્ચિતતાની સંપૂર્ણ ખાતરી વિના કોઈ કાર્ય કરે જ નહીં, કોઈ પ્રયત્ન કરે જ નહીં, કોઈ પહેલ કરે જ નહીં. આવા લોકો મોટા ભાગે તેમનું જીવન દુનિયા જેમ જીવાડે એમ જ જીવતા હોય છે, અને મોટા ભાગે દુઃખી થતાં હોય છે, અસંતોષ સાથે જીવતા હોય છે, જાણે પરાણે જીવતા હોય છે. તેઓ કદી કોઈ સાહસ ન કરી શકે, કદી નવું કાર્ય ના કરી શકે, કદી પોતાના ‘COMFORT ZONE’ ની બહાર જઈ ન જઈ શકે.

આવા લોકોને આવું થવાનું કારણ પૂછીએ તો કહેશે, ‘મને અજબનો ડર લાગે છે, ખબર નથી શેનો.’ તેમને હંમેશા ચિંતા, અસ્વસ્થતા, બેચેની, વ્યગ્રતા, ઇન્તેજારી, ઉત્કંઠા કે તાલાવેલી જ રહેતી હોય. તેઓ ખૂબ વ્યાકુળ રહેતા હોય.

આ ‘ડર’ શેનો છે? કોઈને અંધારાનો ડર, કોઈને ઊંચાઈનો, કોઈને પાણીનો, તો કોઈને ભૂતનો. કોઈને નિષ્ફળતાનો ડર, તો કોઈને અસ્વીકૃતિનો; કોઈને અનિશ્ચિતતાનો ડર, તો કોઈને ઉપહાસનો ડર; કોઈને નિંદાનો ડર, અને કોઈ ને કાંઈક ખોવાનો ડર. અને દરેકને વળી મૃત્યુનો ડર તો ખરો જ.

શું ડર સ્વયંચાલિત છે? કે વિચારોથી ઉત્પન્ન થાય છે? કે આપણાં ઉછેરને આધીન છે? જો ધ્યાનથી વિચારીએ તો જવાબ મળશે કે નાનપણથી આપણે જે રીતે દુનિયા જોઈ છે, જે અનુભવો થયા છે, જે આપણને શીખવવામાં આવ્યું છે, તે બધી બાબતો ઉપર આપણું મગજ સતત સભાન કે અર્ધસભાન અવસ્થામાં વિચારો

કરીને આપણી એક વિચારધારા (belief system) બનાવતુ હોય છે, અને એ આપણાં આવા ખ્યાલો, માન્યતાઓ અને વિચારોને દ્રઢ કરતાં હોય છે. કોઈ પરિસ્થિતિઓમાં આપણાં જાણ્યા/અજાણ્યા વ્યક્તિઓ સાથે બનેલી ઘટનાઓ એવા સંજોગોમાં આપણી સાથે પણ બની શકે છે અને એવું જ પરિણામ આપણાં માટે પણ આવી શકે છે, અને એ પરિણામ સ્વરૂપે આપણે બહુ ભોગવવાનું આવી શકે છે એ શક્યતાનો વિચાર જ આવો ડર ઊભો કરે છે. એ વખતે ફક્ત નકારાત્મકતા જોવા ટેવાયેલું, વેઠવાનું કે ભોગવવાનું ન આવે એવું વિચારવા ટેવાયેલું, અને પોતાની સગવડ કે આરામમાં જ રાચવા ટેવાયેલું આપણું મન/મગજ બીજી તરફની શક્યતા જોવાનો વિચાર જ નથી કરતું. અન્ય લોકો સાથે જે બન્યું એવું પોતાની સાથે ન પણ બને, અથવા પોતાની સાથે કાંઈક બીજું પણ ઘટી શકે એ વિચાર પણ આપણાં મન/મગજને નથી આવતો. અને જો કદાચ થોડા એવા લોકો પરાણે એવી શક્યતાનો વિચાર કરીને પગલું ભારે છે કે કાર્યની શરૂઆત કરે છે તો તેમણે સંપૂર્ણ કાર્ય દરમ્યાન બહુ જ ચિંતા, વ્યાકુળતા, વ્યગ્રતા, કે અસ્વસ્થતા કે બેચેની થાય છે અને રહે છે.

જેમનો આત્મવિશ્વાસ ઓછો, જેમને પોતાના ધ્યેયની સ્પષ્ટતા નથી, જેમને

કાર્યના હેતુની સમજ નથી, એવા બધાજ લોકો આવા ડરથી, ભયથી કે ચિંતાથી ગ્રસ્ત રહે છે અને મોટા ભાગના લોકો માટે તે ફક્ત એક કાર્ય કે બાબત કે દિવસ કે કોઈ ઉંમર પૂરતું સીમિત નથી રહેતું, ડર, ભય અને ચિંતા તેમનો અંતર્ગત સ્વભાવ બની જાય છે અને તેઓ હંમેશા એવી જ રીતે વર્તતા હોય છે.

આ ડર, ભય કે ચિંતા, જેને અંગ્રેજીમાં anxiety તરીકે ઓળખીએ છીએ, તે માણસને સાહજિક રહેવા દેતા નથી અને તેનો કોઈ પણ કાર્ય પ્રત્યેનો જુસ્સો ઘટાડી દે છે, તેની ખુમારી ઘટાડી દે છે, તેના મૂળ સ્વભાવને બદલી નાખે છે. “હવે શું થશે?”, સતત તે વ્યક્તિ એવા જ વિચારોમાં રહે છે અને એટલે, કોઈ પણ કામમાં તેનું સંપૂર્ણ ધ્યાન નથી રહેતું અને તેનું ધાર્યું પરિણામ નથી મળતું.

આ ડર, ભય, ચિંતા, કે બેચેની કે વ્યગ્રતા નિવારવાનો રસ્તો શું? શું એ આત્મવિશ્વાસ ફરી ઊભો કરી શકાય? શું એ જરૂરી જુસ્સો ફરી મેળવી શકાય? જવાબ છે, “હા”. કેવી રીતે? રાતોરાત ના થાય, પણ ચોક્કસ થઈ શકે. સમય લાગે, પણ ગંભીરતા જોઈએ, દ્રઢ સંકલ્પ જોઈએ અને તેને વળગી રહેવાનો નિર્ધાર.

માટે, સૌ પ્રથમ તેના હેતુની સ્પષ્ટતા જોઈએ. કાર્ય કેમ કરીએ છીએ, તેનું અપેક્ષિત પરિણામ શું જોઈએ છે, અને તે કેવી રીતે કરવાનું છે તેની સ્પષ્ટતા જોઈએ. કોઈ પણ કાર્યને નાના નાના વિભાગોમાં વહેચીને તે નાના નાના કાર્ય એક પછી એક પૂરા કરતાં જઈએ તો આત્મવિશ્વાસ વધે. પર્વતારોહક કદી એક સાથે તળિયેથી ટોચ સુધી નથી જતો. તે ટોચને લક્ષ્યમાં રાખીને તળિયેથી શરૂ કરીને એક એક પગલે થોડી થોડી ઊંચાઈ સર કરતો હોય છે. તે જ રીતે, ક્રિકેટની રમતમાં લક્ષ્યના બધા રન ટીમના ખેલાડીઓ એક સાથે નથી કરતાં. તેઓ લક્ષ્યાંકને ધ્યાનમાં રાખીને દરેક ઓવરમાં કરવાના રનની એક સરેરાશ ગણે છે અને તે પ્રમાણે આગળ વધે છે. તેવી જ રીતે, કોઈ પણ કાર્ય ગમે તેટલું મુશ્કેલ કેમ ના લાગતું હોય, તેવું કાર્ય પહેલા કદી આપણે કેમ ના કર્યું હોય, ભલે તેના પરિણામની નિશ્ચિતતાની ખાતરી ના હોય, જો તેને નાના નાના ટુકડાઓમાં વિભાજિત કરીને એક એક નાનું કાર્ય કરવામાં આવે તો ચોક્કસ આત્મવિશ્વાસ વધે અને તે વધેલા આત્મવિશ્વાસના કારણે શરૂઆતમાં ડર ઓછો થતો જાય, ચિંતા પણ ઘટે, અને પછી જેમ જેમ એવી આદત થતી જાય તેમ તેમ anxiety બિલકુલ ના થાય, બેચેની પણ ના થાય અને ભય ના રહે.

જો કે અહીં એવો પ્રશ્ન પણ થાય કે જો ઇચ્છિત પરિણામ ના આવે, તો નિરાશ ના થવાય? પરંતુ અત્રે એ સમજવું રહ્યું કે જો મંજિલ સ્પષ્ટ છે, રસ્તો સ્પષ્ટ છે, અને રસ્તે ચાલવાનો પ્રયત્ન સંપૂર્ણ સમર્પણ વાળો છે, તો પરિણામ કરતાં તે રસ્તે ચાલવાનો આનંદ અને સંતોષ વધુ થશે અને જુસ્સાથી પ્રયત્ન કર્યાની ખાતરીના લીધે હિંમત વધશે. તે પછી બીજા પ્રયત્નમાં કે અન્ય કોઈ કાર્યની પહેલ કરવામાં ક્યારેય ખચકાટ નહીં થાય. તે વખતે નિષ્ફળતા કે હતાશા કે કાંઈક ખોવાની ચિંતા નહીં રહે અને પરિણામમાં વધુ પ્રમાણ સફળતાનું જ હશે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે જેમ કહેલું કે, 'કર્મ કરે જા, ફળની ચિંતા ના કર', તે પ્રમાણે, જ્યારે આપણને સમજાશે કે ફક્ત સમર્પિત પ્રયત્ન જ આપણાં હાથમાં છે, તેનું પરિણામ નહીં, અને એ વાતની સ્વીકૃતિ જેમ વધશે, તેમ જ આપણને પ્રયત્નમાં વધારે મજા આવશે અને તેમાં આપણે ઓતપ્રોત થઈશું તો

પરિણામની ચિંતા જતી રહેશે, કોઈ વ્યાકુળતા નહીં રહે, કોઈ ડર નહીં રહે, કોઈ ભય નહીં રહે.

એટલે પરીક્ષામાં કેટલા માર્ક આવશે તેની ચિંતા કર્યા વિના રસથી ભણવા ઉપર વધારે ધ્યાન આપવું જોઈએ. મને નોકરી મળશે કે નહીં તે બાબતે વિચાર કરી ડર સાથે ઇન્ટરવ્યૂમાં જવાને બદલે ઇન્ટરવ્યૂની બરાબર તૈયારી ઉપર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ. ધંધો શરૂ કરીને હું નિષ્ફળ તો નહીં જઉં તેવો વિચાર કરી આખી જિંદગી ના ગમતી નોકરી કર્યા કરતાં નોકરી સાથે નાનો ધંધો શરૂ કરીને તેને પછી મોટું સ્વરૂપ આપવાની હિંમત ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈએ. લગ્ન સંસાર સફળ થશે કે નહીં તે બાબતે વ્યાકુળ

રહેવા કરતાં જે આવશે તેનો રસ્તો કરીશું એવું વિચારીએ તો લગ્ન સફળ જ થશે.

જીવનના દરેક નિર્ણય સાચા નથી જ પડતાં. પરંતુ જીવનના દરેક નિર્ણય ખોટા પણ નથી જ પડતાં. એટલે નિર્ણય કે પ્રયત્ન ખોટો જ પડશે અને ખોટો પડશે તો શું થશે તેવો નકારાત્મક વિચાર કરીને મનને, અને હૃદયને બેચેન બનાવીને શરીરને નુકસાન પહોંચાડવા કરતાં સકારાત્મક પરિણામનો વિચાર કરીને આપણું કર્મ કરીએ તો ઈશ્વર ફળ જરૂર આપે. “જાતે મદાં તો મદદે ખુદા”.

હિંમતવાળી વ્યક્તિને જ ચિંતા ના હોય. પરંતુ હિંમત આત્મવિશ્વાસથી જ આવે અને આત્મવિશ્વાસ હેતુની સ્પષ્ટતાથી જ આવે.

પૂર્વી બાબરીયા

માઈક્રોફિક્શન

૧. પ્રસાદ

આશ્રમમાં બાબા પ્રમાદાનંદ બ્રહ્મચર્યનું મહત્વ સમજાવી રહ્યા હતા. પ્રવચન બાદ મુખ્યશિષ્યને બોલાવીને કહ્યુ, “આજનાં રાત્રિપ્રસાદનો લાભ ત્રીજી લાઇનમાં બેઠેલ પિન્ક સાડીવાળીને..”

૨. આઉટ ઓફ ડેંજર

બ્યાસી વરસના સાસુની આઈ.સી.યુ.માં તબિયત બગડતા જોઈને જુહી રાજી થાય એ જ સમયે ડોક્ટર આવીને કહી ગયા, “નાઉ શી ઇઝ આઉટ ઓફ ડેંજર....”

ચીંદરી - ભીંત ફાડીને ઉગેલા પીપળાની સાહસકથા

બંસરી જોષી

‘એય ચીંદરી લે આ ઠામડા ઉટક..’

‘એય ચીંદરી ફૂવેથી બે બેડા ભરી આવ..’

‘એય ચીંદરી ચોપડી વાંચવા કાં બેઠી ગઈ? ભણીગણીને શું મોતી ફોજદાર બની જવાની છો?’

ડફણાં ખાતા-ખાતા રોજ એ નાનકડી એવી છોકરીને મનમાં સવાલ થતો કે મારા મા-બાપ મને 'ચીંદરી', 'ચીંદરી' કેમ કહેતા હશે?

ઈ.સ. ૧૯૪૮ની સાલમાં એક ગરીબ ઘરમાં એક મરાઠી મુલગીનો જન્મ થયો હતો. ભારતને આઝાદી મળ્યાને એક વરસ થવા આવેલું, પણ એનાથી ચીંદરીના જીવનને કોઈ લાભ મળવાના નહોતા. કારણકે ચીંદરી એક પછાત, અભણ અને દારૂણ ગરીબીમાં જીવતા પરિવારમાં જન્મી હતી. ચીંદરી પહેલા ચીંદરીની માને ફૂબે બે દીકરા જન્મેલા અને હવે ત્રીજી આ ચીંદરી. ના કોઈ ઉત્સાહ ના કોઈ હરખ. ઉલટું દીકરીની જાત એટલે માબાપ માટે વધારાની, માથે

પડેલ અને બોજ વધારનારી સંતાન સમાન હતી. એ પછાત ગામમાં તો દીકરી સાપનો ભારો જ મનાતી. બાપને જ્યારે ખબર પડી કે મુલગી થઈ, પહેલો શબ્દ મોમાંથી નીકળ્યો એ હતો - ‘ચીંદરી’.

ચીંદરી એટલે ફાટેલી-તૂટેલી કોઈ લીર-કપડાંનો કોઈ ફાટેલો ટુકડો, કપડા સીવતા નીકળેલા લીરામાનો એક લીરો એટલે ચીંદરી. પોતાના માબાપના જીવનમાં ચીંદરીનું પણ કંઈક આવું જ સ્થાન હતું. પણ હા અંધારા જેવી ગરીબીમાં નાનકડી બારી જેવું એક સૌભાગ્ય ચીંદરીને મળેલું. ભણવાનું સૌભાગ્ય. ચીંદરીને ભણવું ખૂબ જ ગમતું. કવિતા ગાવી ખૂબ ગમતી. શાળાએ જતા રસ્તામાં કોઈ છાપાનો ટુકડો કે ચોપડીનો કાગળ મળી જતો તો ચીંદરી

એને પેટીમાં સાચવીને મૂકી દેતી ને રાત્રે બધું કામ પરવાર્યા પછી દીવડાનાં અજવાળે વાંચવાનો પ્રયત્ન કરતી. પણ એ ઝાઝું ટક્યું નહીં. ચાર ચોપડી વાંચતા શીખી ત્યાં એના માંડવા રોપાવાની વાતો થવા લાગી. દસ વર્ષની ચીંદરીના લગન રાતોરાત ત્રીસ વરસના એક પુરુષ હારે નક્કી કરી દેવામાં આવ્યા. બહેનપણીઓ એને ચીડવતી એય ચીંદરી બે દી' રમી લે, પછી રમવાના દહાડા પૂરા તારા. દસ વરસની ચીંદરી શું સમજવાની કે માંડવો શું છે? લગન એટલે શું? ભરથાર એટલે શું?

માંડવો બંધાઈ ગયો. રમવાની ઉમરમાં ચીંદરી ચોરે ચડી ગઈ. વિદાયવેળા માએ કહ્યું, “જો ચીંદરી હવે એ જ તારું ઘર છે. એ જ તારા ઘણી ને એ જ તારા હકદાર.” માથું ધૂણ્યા વગર બીજો કોઈ વિકલ્પ નહોતો. આખરે નાની એવી ચીંદરીને ક્યાં કઈ ગતાગમ હોવાની કે શું હક્ક શું ફરજ?

બાળવિવાહ એક કુપ્રથા છે, એવી દૂરદૂર સુધી કોઈ સાક્ષરતા એ ગામમાં નહોતી. માથાભારે સાસરિયા, ને એથી વધારે માથાભારે ઘણી. નામ એનું હરી. પણ નામ હારે સ્વભાવનો કોઈ નિસ્ખત નહીં. દર ત્રીજા દિવસે એ ચીંદરીને મારતો. હરીને શીખવામાં આવેલું કે બૈરીને

તો ટકે- ટકે એક પાટું તો મારવાનું જ. આવી બદ્દતર કેળવણી હેઠળ ઉછરેલા હરી પાસેથી ચીંદરીની એક સાથી તરીકેની કોઈ અપેક્ષાઓ શેષ નહોતી બચી. હાલત એટલી વણસેલી હતી કે દર બે વર્ષે ચીંદરી ગર્ભવતી હોય. વીસ વરસની ચીંદરી ત્રણ બાળકોની માં બની ચૂકી હતી. અને ચોથા બાળકથી નવ માસની ગર્ભવતી હતી. ચીંદરી સહનશીલતા ધરતી જેવી, ઘણી આંતરિક મનોબળની હતી પણ ચીંદરીનેય ઘણીવાર આક્રોશ આવતો. પણ આક્રોશના એ કડવા ઘૂંટ એ કડવી દવા માફક પી લેતી. પણ આ બધી કડવી દવાઓની વચ્ચે એક મીઠી ધુટ્ટી ચીંદરી પાસે હતી અને એ હતી ચીંદરીની કવિતાઓ. કાગળ, કલમ અને કવિતા આ માત્ર પોતીકા હતા. પીડાઓને કાગળમાં ઉતારી એ દર નવા દિવસે બાથ ભીડવા તૈયાર થઈ જતી. લખવું-વાંચવું હજી એટલું જ વહાલું હતું. એક દી' બધું કામ પરવારી ચીંદરી કવિતા લખવા બેઠી. અચાનક હરિ આવ્યો ને એક પાટું માર્યું. કોઈ જ ખુલાસો લીધા વગર કાગળના ટુકડા કરી નાખ્યાં. સ્વજન કહી શકાય એવા આ કાગળ ને કલમ પણ એની પાસેથી છીનવી લેવામાં આવ્યા. થોડા દિવસ રોઈને એણે મન વાળી લીધું. એક દિવસ છાણ થાપતા ક્યાંકથી પેન મળી

આવી. સાચવીને સંતાડી દીધી. પીડાની અભિવ્યક્તિ માટે કવિતા લખવા સિવાય બીજું શું કરી શકે એમ હતી ચીંદરી? એટલે એણે કવિતા લખવાનું શરૂ રાખ્યું પણ હવે એ કવિતા લખીને કાગળ ગળી જતી. શબ્દો હૃદયમાંથી ઉઠતા ને પેટમાં સમાઈ જતા.

નવ માસની ગર્ભવતી સ્ત્રી હોવા છતાં આરામ ભાગ્યે જ નસીબમાં આવતો. રોજના કમ મુજબ એ છાણ થાપી ઘરે પરત ફરી રહી હતી. આવનારા વાવાઝોડાથી અજાણ. કમાડ ખખડાવ્યા. ભીતરથી હરી બોલ્યો. હવે આ કમાડ તારા માટે નહીં ઉઘડે. ચીંદરી ને આંચકો લાગ્યો. કેમ પણ શું બન્યું? હરી એ આગ ઓકી. તારા પેટમાં રહેલું બાળક મારું નથી એવી બાતમી ગામવાળાએ આપી. એમ કહીને બારણું ખોલી પાટું મારીને ઘરમાંથી કાઢી મૂકી. ચરિત્ર પર આવડું મોટું લાંછન. ભીતર સળગતો આક્રોશ. અને એ પણ પૂરા દિવસે..? પોતે નિર્દોષ છે એ સાબિત કરવાની ખેવના સુદ્ધા છૂટી ગઈ. પ્રસૂતિ પીડાના અણસાર આવા લાગ્યા હતા. ગામમાં રઝળતી રહી. પછી એને વિચાર આવ્યો પોતાના માં-બાપ પાસે જઈને આપવીતી કહી દેશે. એ આશે ચીંદરી માં-બાપ પાસે પહોંચી પણ જેનો સ્વિકાર પતિ ના કરે એને માબાપના ઘરે કોઈ સ્થાન ના

મળે એવી પછાત માનસિકતા ધરાવતા ગામડામાં એની સહાય કોઈએ ના કરી. માં-બાપે પણ ઘરેથી વહેતી કરી દીધી.

પૂરા દિવસોમાં પ્રસૂતિ ક્યારેય પણ થઈ શકે એમ હતી. આવમાં ચીંદરી ભૂખી-તરસી રઝળતી રહી. આખરે એક ગાયનાં ગમાણ આગળ આવી એ બેભાન થઈ ગઈ. ગમાણમાં ઘણી ગાયો હતી. દિવસભરના રઝળપાટ પછી બેભાન અવસ્થામાંજ એણે બાળકીને જન્મ આપ્યો. ગાયો જોરજોરથી ભાંભરીને ચીંદરીને જગાડી રહી હતી. ગાયો ચીંદરી અને એની બાળકીને કોઈ ઠેસ ના લાગે એમ રક્ષણ કવચની જેમ બેઉની ફરતે વીંટળાઈ ગઈ. ભાંભરવા લાગી. ચીંદરી જરીક હોશમાં આવી. જોયું તો બાળકીનો જન્મ થઈ ગયો હતો. અને ગર્ભનાળ સાથે બાળકી રડી રહી હતી. કેવી રીતે ગર્ભનાળનો વિચ્છેદ કરાય એને સમજમાં નહોતું આવતું. આખરે નજીકમાં એક તીક્ષ્ણ પથ્થર એને હાથ લાગ્યો. અને એણે એ પથ્થરથી જ ગર્ભનાળ પર ઘા કરવા શરૂ કર્યાં. એક નહીં બે નહીં ત્રણ નહીં પૂરા સોળ પ્રહાર પછી ગર્ભનાળ બાળકીથી છૂટી પાડી શકી. શક્તિના અભાવે એ ફરી મૂર્છિત થઈ ગઈ.

ફરી ગાયોના ભાંભરવાથી એ જાગી. ગાયના રૂપે જનેતાએ જ પોતાની પ્રસૂતિ

કરાવી હોય એમ ચીંદરીને લાગ્યું, એણે ગૌમાતાને નમન કરી મનોમન આભાર માન્યો. જેમતેમ કરી દસ દિવસની બાળકીને લઈ એ ગમાણથી નીકળી. ભૂખથી બેહાલ સુવાવડી ચાલતા ચાલતા રેલ્વેસ્ટેશન આવી પહોંચી. એણે ભીખ માંગવાનું શરૂ કર્યું, પણ કોઈ કંઈ આપતું નહીં. એણે પોતાની ગળેલી કવિતાઓ ગાવા માંડી. પીડાભર્યા ઉદગાર અમુક યાત્રીને સ્પર્શી ગયા. એમણે ચીંદરીને ભીખમાં સિક્કા આપ્યા. સિક્કા ભેગા કરી એણે પહેલા ભોજનની વ્યવસ્થા કરી. એક ટાણું તો નીકળી ગયું. સાંજ વળવા આવી. ને પછી રાત પણ થઈ. માણસોની આવજા ઓછી થઈ ગઈ. આખરે સ્ત્રી જાત એટલે રાત વધતા એને અસલામતી લાગી. લોકો આવતા-જતા ચીંદરીને જોતા. પણ ઘણા લોકોને એના હાથમાં દસ દિવસની બાળકી ના દેખાતી. માત્ર સ્ત્રી શરીર દેખાતું. ચીંદરી પોતાની બાળકીને લઈને ચાલવા માંડી. ખબર નહોતી ક્યાં જવું? શું કરવું? ઈશ્વરનું સ્મરણ કરતાં કરતાં એ સૂમસાન રસ્તે ચાલી રહી હતી. દૂરથી એને વંચાયુ, “મુક્તિધામ સ્મશાન” ચીંદરીને લાગ્યું આનાથી વધુ સુરક્ષિત જગ્યા કંઈ હોઈ શકે? એ રાત એણે સ્મશાનમાં જ વિતાવી. ડર તો એને જરાય ના લાગ્યો. શેનો ડર લાગે? ખોવા માટે શેષ કંઈ હતું

જ નહીં. બીજે દિવસે સવારે એ ફરી સ્ટેશન ઉપડી, ભજન ગાતી, કવિતા ગાતી. ટંક પૂરતું થાય એટલે રાત્રે સ્મશાન આવી જતી. રાત્રે અહીં કોઈ આવવાની હિમ્મત ના કરતું. ઉલટું કોઈ આવી ચડે તો ભૂત સમજી ભાગી છૂટતું. ક્યારેક અંતિમયાત્રા કરી છોડેલા કપડાં પણ ચીંદરીને મળી જતા, એ બાળકીને પહેરાવી દેતી. મનોમન શિવશંભુનો આભાર માનતી.

પણ દહાડા ક્યાં સરખા હોય? એક દિવસ ઘણું ગાયા પછી પણ એ એક ટંકનું ભાણું ના પામી શકી. ભૂખી તરસી નિઃસહાય એ રાત વળતા સ્મશાન આવી પહોંચી, સ્મશાન પહોંચતા એને અંતિમ યાત્રા પછી પિતૃ માટે છોડેલું એક ભરેલું પતરાળું દેખાયું. બે દિવસ ખાઈ શકે એટલું ભોજન હતું. ઈશ્વરનો એણે પાડ માન્યો. ખપ પૂરતું ખાઈને અન્ય ભોજન બીજા દિવસ માટે બચાવ્યું. બાળકીને સુવાડી પોતે માથું ટેકવ્યું. પણ કેમે કરીને નીંદર નહોતી આવતી. ચીંદરીનું મન ચકરાવે ચડ્યું, આજે ભાણું મળ્યું, કાલ મળશે કે કેમ? ટકશે કે કેમ? શું આમ ભીખ માંગી-માંગીને ક્યાં સુધી ગુજરાન થશે. કોક દી’ તો કાળનો કોળિયો બનવું જ પડશે ને. મારી બાળકીને હું શું ભવિષ્ય આપી શકીશ? કદાચ પીડાના પ્રહારોથી એ થાકી ગઈ હતી. અનિશ્ચિતતા અને

અણધાર્યા ડરમાં એ ઘણીવાર ઘેરાયેલું
અનુભવતી. આખરે વિચાર આપઘાત
સુધી દોડી ગયો. મનોમન એણે નક્કી કરી
લીધું કે કાલ સવાર થતા જ બાળકીને
લઈને રેલના પાટા પર સૂઈ જવું છે.
મનોમંથનના અંતે એ પાટે ચડવાના
નિર્ણય પર પહોંચી ગઈ. સવાર પડી.
સફાળી જાગી. ફટાફટ બાળકીને લઈ જાજી
અવરજવ થાય એ પહેલા સ્ટેશન જવા

ઉપડી. મનમાં બસ પાટા જ દેખાતા.
એકસાથે બે દુઃખભરી જિંદગીનો અંત
આણવાનું એણે મનોમન નક્કી કરી લીધું
હતું. સ્મશાનના દરવાજે પહોંચતા જ એના
પગ રોકાઈ ગયા. સ્મશાનની પાછળના
ભાગમાંથી કોઈનો કરૂણ વિલાપ
સંભળાયો.... કોણ હશે...?

(વધુ આવતા અંકે)

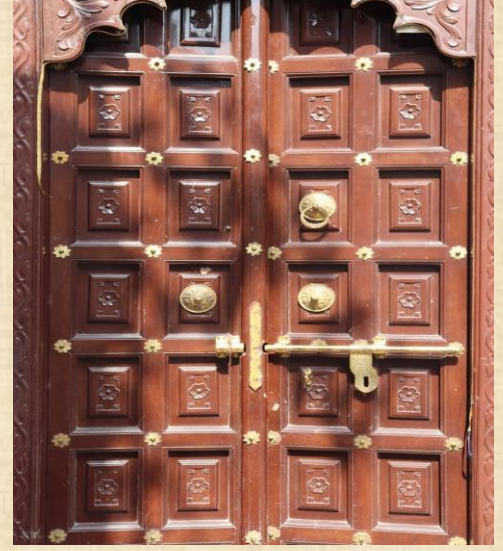

આશિષ પ્રજાપતિ

એ વખતે હું ૧૯ વર્ષની હતી. મને બરાબર યાદ છે એ તારીખ. તારીખ ૧૫ ડિસેમ્બર. શિયાળાની એ સાંજ હતી. આખો દિવસ ખુરશીમાં બેસી રહેવાને કારણે હું થાકી ગઈ હતી. મોઢા પર ખોટું હસવાને લીધે મારા ગાલ અને હોઠ દુઃખતા હતા. લાલ રંગના મોર-કોયલની ભાતવાળા પાનેતરના ભારથી કમર અને ખભા ઢીલા પડી ગયા હતા. મનુમાસીના વૈભવની ફિયાટ ગાડીમાં હું, મારો ભાઈ, જયેશ અને ડ્રાઈવર ઘરે જઈ રહ્યા હતા. વાત જાણે એમ હતી કે ટપુદાદાની બન્ને છોકરી ઇલા અને શાલિનીના લગ્ન લેવાના હતા તો મારા પપ્પાએ એક ખર્ચામાં બધું પતી જાય એ લાલચે મને પરણાવી દીધી. પરણાવી એનો તો વાંધો નહીં, પણ મારા કરતાં ૧૦ વર્ષ મોટા પુરુષ સાથે? એની સગાઈ બે વાર તૂટી ગયેલી. હું ત્રીજી હતી. મારા કમનસીબે અને એના સદનસીબે અમારી વાત લગ્ન સુધી પહોંચી હતી. મેં મમ્મીને કહેલું કે, “પપ્પાને સમજાયને તું. છોકરો કેક વધારે જ મોટો નથી?” પણ અમારા દરબારી ખાનદાનમાં હજુ એ સિસ્ટમ

ટૂંકી વાર્તા

નપાવટ દરવાજો

પ્રવેશી નથી કે પત્ની એના પતિને કંઈ સમજાવી શકે. અંતે હું હોમાઈ ગઈ.

અમારી ગાડી એક વિશાળ ડેલાબંધ વૈભવી મકાનમાં પ્રવેશી. સગાઈ પછી આ લપસણી વાવમાં મારી પહેલી મુલાકાત હતી. ગાડીમાંથી ઉતર્યા એ વખતે સાંજના સાડા સાતનો સૂરજ ક્ષિતિજે છેલ્લી ઘડીનું ડોકચિયું કરતો હતો. મને લાગ્યું કે એ મારી સામે ધુરકીયા કરે છે. ચોખા ભરેલી ત્રાબાંની લોટી દરવાજે પડી હતી. ગોર મહારાજ એમને આવડતા હતા એટલા શ્લોકો ન સમજાય એવી સંસ્કૃત લિપિમાં બબડતા હતા. મેં ગૃહપ્રવેશ કર્યો. ત્રણ ચાર દરવાજા ઓળગ્યા બાદ મારી નાંદ મને અમારા ઓરડામાં લઈ ગઈ. એ ગઈ પછી મેં હળવેકથી દરવાજાને પકડ્યો. એના ટેકે મેં

માથું ટેકવ્યું. હું રડી પડી. અચાનક મને ભાન થયું આ મારી સાસરી છે. મેં દરવાજાને સિક્કતથી બંધ કર્યો. બંને સ્ટોપર મારી દીધી. હાથથી હલાવીને ચકાસી પણ લીધું કે બરાબર બંધ તો થઈ છે ને. હું કપડાં બદલાવી પલંગ પર બેઠી ત્યારે એકીટશે દરવાજાને તાકી રહી.

સાગના લાકડામાંથી બનેલો દરવાજો. રજવાડી નકશીકામ અને મોંઘાભાવની સ્ટાઈલિશ સ્ટોપર લગાડેલી હતી. દરવાજાની પાછળ કપડાં લટકાવાની ઇંગલ હતી. દરવાજાને બાજુમાંથી રંઘો મારેલો હતો. ચોમાસામાં ફુલાઈ ગયો હશે એટલે એના અહંકારને થાળે પાડવા એની નાજુક બાજુ પર રંઘો બેરહેમીથી ફરી વાળ્યો હશે. મને ખબર ના પાડી હું દરવાજાને આટલો નીરખીને કેમ જોઈ રહી હતી. હજુ હમણાં તો મેં ગૃહપ્રવેશ કર્યો હતો છતાંય ઊંડે ઊંડે ગૃહત્યાગના વિચારોએ ઘેરો કર્યો હતો.

એ ઘડીને આ ઘડી. પુરા વીસ વર્ષ થયાં એ સાંજને. મારા જીવનના વર્તુળનું કેન્દ્ર જાણે આ દરવાજો બની ગયો છે. હું જાગુ ત્યારે મગજમાં પહેલો વિચાર આ નકટાનો જ હોય અને દિવસ આખો ધરનું વાસીદુ ઢસડ્યા પછી સાંજે મરવા જેવી થાઉં ત્યાં સુધી મારા મનનો મલિક આ દરવાજો જ હોય છે. મને એમ લાગે છે એ દરવાજો જ મારો દુશ્મન છે. બધું જોવે, સાંભળે તોયે નપાવટની જાત એક શબ્દ મોમાં માંથી

બબડે નહિ. જ્યારે હું મરું-મરું થતી હોય ત્યારેય એ પાળીઓ બનીને ખીખિયાટા કરતો રહે. મદદની વાત તો દૂર, એને એમ પણ નહીં કે આ અભાગણીની વાત સાંભળી લઉં.

એ દિવસે મારો વાંક બસ એટલો જ હતો કે દાળમાં મીઠું સહેજ ઓછું પડ્યું. મેં કીધુંય ખરું કે, “મને બસ પાંચ મિનિટ આપો, હું દાળ ફરીથી ઉકાળી આપું. વાર નહિ લાગે.” આટલાં શબ્દો હજુ પુરા કરું છું ત્યાં તો કાને ગાળો અને બરડામાં એક ધોલ આવીને વસી. હું તો સમસમી ગઈ. મેં કીધું, “જયેશ, આ શું કરો છો?” ત્યાં તો એક લાફો પણ ગાલ પર આવી પડ્યો. એ મારા સાથી સાથે મારો પહેલો પરિચય હતો. આ ગાળો અને ગડદા-પાટુએ હજુ સુધી મને છોડી નથી. પછી તો જ્યારે જ્યારે જયેશ રાત્રે મોડા આવતા ત્યારે ત્યારે હું સમજી જતી કે આજે મારો વારો છે. દાડની વાસ આખા ઓરડાનું આધિપત્ય છીનવી લે અને ધંધાનો ગુસ્સો ક્યારેક મારા બરડા પર તો ક્યારેક મારા ગાલ પર, વળી ક્યારેક પગ પર પણ ઠલવાય. ક્યારેક પટ્ટો હોય તો ક્યારેક બેટ. જો હું એમના કહ્યા વગર કઈ કરું કે એમને કંઈક કહું તો એ મારા પર વરસી પડતા.

અને આ બધું સાક્ષી ભાવે જોયા કરતો આ નફફટ દરવાજો. હું હંમેશા એની બાર જતી સડક જોતી રહું. ત્યાંથી જતી લારીઓ,

ગરીબ સ્ત્રીઓ, નાગડા છોકરાઓ અને હસતા ચહેરા. કોઈ વાર તો હું એવો અભરખો પાલવે બાંધી લઉં કે હુંય બાર જઈને જોઉં. ઠંડી હવા શ્વાસમાં ભરી લઉં. હાથ પહોળા કરી મારી જાતને ઉજવું. લારીએ થોડા ભાવ-તાલ કરાવું. પડોશણ સાથે હાથમાં થેલી લઈ હસતા મોઢે લીંબુ-શરબત પીઉં. રસ્તાની બાજુમાં રહેલા લીમડા નીચે બે ઘડી બેસું. પણ આ હરામી દરવાજાને એ ક્યાંથી પોસાય. એના ઉંબરે સાથિયોને પાંચ ચાંદલા કરીએ એમાં તો એ એટલો ફુલાય જાણે એ દેવ ન હોય! પણ એ કેવું કે જે પૂજાય એ જ નડે! આ દરવાજે ગણપતિ દોરેલા છે પણ હરામબરાબર જો સુખ કે શાંતિનું સ્થાપન થતું હોય તો! દરવાજાની પાછળ સરકારી દવાખાનનું ટાઈમ ટેબલ ચોંટાડેલું છે. તમે મને પૂછો તો હું મોઢે કહી દઉં કે કયા વારે કયો ડોક્ટર આવે છે. મને આખું ટાઈમટેબલ મોઢે છે બોલો! બુધવારે હાડકાના અને શુક્રવારે કાન નાક ગળાના. એક પણ ડોક્ટર એવા નથી જેને હું મળી ન હોય. વિધિની કેવી વક્તા નહ? ક્યારેક પગ ભાંગ્યો હોય તો ક્યારેક કાનમાં પડદો દુઃખતો હોય. હું બૌ કોશિશ કરું કે ભાગી જાઉં પણ આ દરવાજો! મને એણે ફિસોફિસ પકડી રાખી છે.

એ દિવસે મારો ભાઈ આવ્યો હતો. પુરા ૧૮ વર્ષે. પરણીને આવી ત્યારે તામસી સ્વભાવના જયેશે કહી દીધું હતું કે, “ભૂલી જજે એવા બધા વેવલા વેડા, ઘરનું કામ

ઓછું નથી ને ઘરના લોકો પણ ઓછા નથી કે બારથી કોઈ આવે.” પરણીને ત્યારે મારો ભાઈ આવ્યો હતો તે છેક અત્યારે આવ્યો. હું તો હરખે મનોમન નાચી ઉઠી. હું રસોડામાં દાળનો વઘાર કરતી હતી. વઘાર ઉડ્યો કે મેં સાડીનો છેડો મોઢા આગળ મુકવા હાથમાં લીધો એ વખતે મારો ભાઈ પાણી પીવા અંદર આવ્યો. મારો ઉઘાડો બરડો જોઈ ગયો. લાલ સીધા પટ્ટાના નિશાનો મારા ભવ્ય ભૂતકાળની ચાડી ખાતા હતા. એની પહોળી આંખો પ્રશ્નાર્થમાં વધુ પહોળી થઈ. સહેજ ભીની થઈ. ચાર આંખો પલળીને પોચી થઈ. પાણી પીવાયું નહિ પણ માટલામાંથી બાષ્પીભવન થઈ ભાઈ-બહેનની આંખમાં વાદળ બનીને આવી પડ્યું. જલ્દીથી મેં બરડો ઢાંકી લીધો. એના હાથ પર મેં હાથ મૂકી એને કહી દીધું, “હવે આમાં કઈ નવું નથી. સ્ત્રીની જાતને તમે જેમ યાહો તેમ વાળી શકો છો.” ક્ષણભર મૌન રહ્યા. જેમ તેમ કરીને મેં ભાઈને વાળાવ્યો. મારો તો શ્વાસ જ અધ્ધર રહી ગયો હતો બોલો! સામાન્ય કરતા લાંબી બાઈનું બ્લાઉઝ અને બરડાને સાડીથી ઢાંકયાં છતાંય આ દાળે મને ફરી ઉઘાડી પાડી દીધી. સારું થયું મારા પગે બાંધેલો ગરમ પાટો એને ન જોયો. હું ધીમી ધીમી ચાલતી એટલે મારી લંગડાશનો એને અંદેશ નહિ આવ્યો હોય. નહિ તો એ પૂછ્યા વગર રહે જ નહિ. હવે એ ઘરે જઈને મારી મમ્મીને

ન કહે તો સારું.

દરવાજે શનિદેવને ઊંઘા લટકાવ્યા છતા મારા સુખ પર કોની નજર લાગી ગઈ એ મને હજુ સમજાતું નથી. મને તો લાગે છે આ દરવાજાની જ નજર લાગી છે. હું જ્યારે જ્યારે એને ઓળંગવાનો વિચાર કરું છું ત્યારે હાંફી જાઉં છું. આખું બ્રહ્માંડ મને દોરડે બાંધીને પાછું ખેંચતું હોય એમ લાગ્યું. આ નકટો દરવાજો પણ એમાં એનો સાથ આપે. આ અભગણો દરવાજો મારા રૂમનો નહોતો એ તો મારા નસીબનો હતો. જે બંધને બંધ રહ્યો. કોઈએ ક્યારેય આ દરવાજા પાછળની ચીસો, આંસુઓ, હીબકાં, ઉહકાર, તૂટેલા હાડકા, ગાલે પડેલા લાફાઓ, કાને પડેલી ગાળો, ફાટેલા કપડાં, દુખાવાની ખાધેલી પેરાસીટમોલ અને ઉજાગરમાં કાઢેલી રાત્રીઓનો હિસાબ માંગ્યો જ નથી. અને આવા તો કઈ કેટલાય હિસાબો બાકી પડ્યા છે મારા જેવીઓના લગ્નજીવનના દરવાજાની પાછળ. ક્યારેક કોક આવશે અને આ દરવાજાને ફિસોફિસ પકડી રાખશે અને આ બધા હિસાબો ચૂકવી દઈ અમને ખુલ્લા આકાશ નીચે લઈ જશે એવા સપનો જોતી હું દરવાજા પાછળ બેસી રહી છું.

મને ક્યારેક થાય કે ખરેખર આ ચીસો કોઈને સંભળાતી નથી? પછી વિચાર આવે એ દરવાજો એને બહાર કોઈને કહે છે જ ક્યાં કે કોઈને ખબર પડે! દરવાજાને કાન ખરાં,

પણ એ સાંભળીને હરામબરાબર જો બે શબ્દ બોલતો હોય તો! કાલે રાત્રે તો હદ થઈ ગઈ. ગુસ્સામાં આવીને જયેશે સિગારેટનો ડામ મને સાથળ પર દઈ દીધો. હું તો સમસમી ઉઠી. જીવતર જુહું લાગ્યું. મોમાં દુપટ્ટો ખોસીને આખરે ક્યાં લગી ચીસો ધીમી કરવાની. દુપટ્ટાનો આવો ઉપયોગ કેટલાય ઘરમાં થતો હશે એ જાણીને તમે નવાઈ ન પામતા. આવા તો કેટલા ગુસ્સાનો હિસાબ હું આપું! દરેક ગુસ્સો મારા શરીરે છપાઈ જતો. ક્યારે પટાપિંડી થતી તો ક્યારેક મલમ-પટ્ટી. ક્યારેક શારીરિક અંગોમાં પીડા તો ક્યારેક એ ગુસ્સો હું ગોળીઓની સાથે સવાર સાંજ ગળી જાઉં છું. ખેર! હું ઘણીય હિંમત કરું કે આ દરવાજો ઠેકી જાઉં. પણ એ જ વખતે મને નિયમોના ગુરુત્વાકર્ષણનું ભાન થાય. એ ગુરુત્વાકર્ષણ વધતું જાય અને હું ડગલુય ઉપાડી ના શકું. અને પછી દરવખતે હું આયખાને આમ જ સંકોરી લઉં. અને એને ધીમા તાપે સગડિપર બાળી મુકું.

એ અષાઢી સાંજે ઘરે કોઈ નહોતું. બારીમાંથી મંદ મંદ પવન આવતો હતો. આકાશમાં વાદળો ઘેરાતા હતા. પક્ષીઓ પોતાના માળા તરફ ઉડી રહ્યા હતા. રસ્તા પરનો લીમડો જોર જોરથી ડોલી રહ્યો હતો. બધી લારીઓવાળા ઉતાવળે પગલે ઘર તરફ જઈ રહ્યા હતા. દરવાજો જોરથી પટકાયો. ફરી પટકાયો. જાણે મને કૈક

સંદેશો આપતો હોય. હું ઉભી થઈ. મનોમન વિચાર કરી લીધો કે આજે આ દરવાજો ઓળંગીને સામેના રસ્તા પર જવું જ છે. મેં સાડીનો પાલવ જોરથી કમરમાં ખોસી દીધો. પગ ઉપાડ્યો. આકાશમાં વિજળીનો જોરદાર કડાકો થયો. હું ડરી ગઈ. લાગ્યું જયેશ ફરી તાડુંક્યા. મેં આજુ બાજુ જોઈ લીધું. નફફટ દરવાજા સિવાય કોઈ નહોતું. મેં ફરી મન મક્કમ કર્યું. ચાલતી થઈ. દરેક પગલે વધુને વધુ પવન મારા શરીર સાથે આવીને અથડાતો હતો.

હું દરવાજે પહોંચી ગઈ. એક હાથ દરવાજે રાખ્યો બીજે ઢીંચણે મૂકી થાક ખાઈ લીધો. પવન સાથે ધીમા ધીમા છાંટા ચાલુ

થયા. એક શ્વાસ લઈને ઉંબરો ઓળંગી ગઈ. દરવાજો પાર! રસ્તા પર પહોંચી. વરસાદ વરસી પડ્યો. કડકાટ કરતી વીજળી ગાજી. હું ધુજી ગઈ. થોડી વારમાં તો પલળી ગઈ. વરસાદ અને હું બને વરસી પડ્યા. અને ખાબોચિયા ભરાઈ ગયા. મેં આકાશ સામે જોયું અને સ્વગત બોલી, “હે બાપલીયા , આવી તો ઘણી હૈયાફાટ ચીસો જે દરેક દરવાજા પાછળ દબાઈને અધમુઈ થઈ છે એમને દરવાજા ઓળંગવાની શક્તિ આપજે.”

મેં દરવાજા સામે જોયું. એ હજુય જોર જોરથી માથું પટકાવતો હતો. ભારેભરખમ દરવાજો! નફફટ નપાવટ સાલો!

પંખ e-magazine

સ્વકેન્દ્રીથી સમકેન્દ્રી વિશ્વ તરફની ઉડાન

લેખ/વાર્તા/માઈક્રોફિક્શન/કવિતા મોકલવા માટે

- (૧) માત્ર શ્રુતિ ગુજરાતી ફોન્ટમાં 'Word File Format'માં ટાઈપ કરી ભાષા અને જોડણીની ભૂલો ચકાસી રચના મોકલવી. ભાષાશુદ્ધિ અને જોડણીમાં જો વધુ ભૂલો હશે તો કૃતિ સ્વીકારવામાં આવશે નહિ, જેની નોંધ લેવી. ગુજરાતી લખાણના બધા નિયમો પળાય એ સૌથી પાયાની જરૂરિયાત છે.
- (૨) કોઈ પણ ઓનલાઈન કે ઓફલાઈન પ્લેટફોર્મ પર અપ્રકાશિત હોય, એવી જ કૃતિ મોકલવી. કૃતિ સ્વરચિત અને મૌલિક હોવી જોઈએ.
- (૩) કૃતિમાં મોટેભાગે ગુજરાતી જ ટાઈપ કર્યું હોય એ જરૂરી છે. અમુક શબ્દો ગુજરાતી, હિન્દી અથવા સંસ્કૃત ભાષામાં ટાઈપ કરેલા ચાલશે. પણ એ શક્ય હોય ત્યાં સુધી ઓછા રાખવા. જેથી સમરસતા સચવાઈ રહે.
- (૪) કૃતિ માત્ર મેઇલ દ્વારા જ સ્વીકારવામાં આવે છે. અમારું મેઇલ-એડ્રેસ આ મુજબ છે: pankhmagazine@gmail.com
- (૫) કૃતિ મેઇલ કર્યા પછી જો સિલેક્ટ થશે તો જાણ કરવામાં આવશે.
- (૬) 'પંખ' બિન-વ્યવસાયિક મેગેઝીન હોવાથી અમારા તરફથી કોઈ પણ પ્રકારનો પુરસ્કાર આપવામાં આવતો નથી.
- (૭) તમે મોકલેલી કૃતિ-સ્વીકારનો અંતિમ નિર્ણય 'પંખ'ની ટીમનો રહેશે.

આપને આ અંક કેવો લાગ્યો, એના વિશે થોડો સમય કાઢીને આપના પ્રતિભાવો અવશ્ય આપજો.

<https://wa.me/916355953355>

ટીમ 'પંખ'

યાજ્ઞિક વઘાસિયા

કેયુર દુધાત

અનંત ગોહિલ

વિરલ જોશી

હોઝેશ અગવાન

સહભાગી પાંખો

ધુવિલ ચોડવડીયા

મિહિર ગેડીયા

આ અંકમાં સહભાગી કલમો

બકુલ ત્રિપાઠી
રાજુલ ભાનુશાલી
કિરીટ ગોસ્વામી
ધર્મેન્દ્ર જોષી
ડૉ. રંજન જોષી
તેજલ શાહ
હીરલ વ્યાસ

બંસરી જોષી
ડૉ. પરેશ સોલંકી
અર્ચિતા દીપક પંડ્યા
પૂર્વી મહેતા બાબરીયા
રાજેન્દ્રકુમાર વાઘેલા
આશિષ પ્રજાપતિ

ફોટોગ્રાફી

કૃણાલ દુબલ (ફિન્ટ કવર)

https://instagram.com/clicks_02?utm_medium=copy_link

અમીત સોલંકી (બેક કવર)

https://instagram.com/vasco_di_gama?utm_medium=copy_link

